

פִּירוּשׁ רַש"י לַתּוֹרָה

**A RÁSI KOMMENTÁR
A TÓRÁHOZ**

Új magyar fordítás

dr. Katcz Sándor és neje szül. Schwarcz Irén emlékére

Mózes második könyve

***Széfer Smot* – סֵפֶר שְׁמוֹת**

Kiadja az

EGYSÉGES MAGYARORSZÁGI IZRAELITA HITKOZSÉG

és a CHÁBÁD LUBAVICS

ZSIDÓ NEVELÉSI ÉS OKTATÁSI EGYESÜLET

BUDAPEST, 2010

KLASSZIKUS ZSIDÓ MŰVEK MAGYARUL

Szerkeszti Oberlander Báruch rabbi

9

Eddig megjelent kötetek:

1. *Sámuel imája – Zsidó imakönyv*
(Új magyar fordítás – 1996)
2. *Zsidó Biblia – Mózes öt könyve*
Joseph Hertz rabbi magyarázataival (reprint – 1996)
3. *Izrael fohásza – A zsidó újév imarendje*
(Új magyar fordítás – 1997)
4. *Sámson fohásza – Engesztelőnap imarendje*
(Új magyar fordítás – 1998)
5. *Az örökös éjszakája – Peszáchi Hágádá*
(Új magyar fordítás – 1999, 2009)
6. *Peszáchi Hágádá fonetikus átírással*
(Új magyar fordítás fonetikus átírással, útmutatóval – 2000, 2001)
7. *Mózes Imája – Sábessi imakönyv*
(Magyar fordítás és fonetikus átírás – 2006)
8. *Szemelvények Rásinak a Tórához írt kommentárjából*
(Új magyar fordítás – 2007–2008)

Megjelenik a JOODS HUMANITAIR FONDS támogatásával

© CHÁBÁD LUBAVICS EGYESÜLET, 2010

ISBN: 978-963-9743-19-9

Főszerkesztő

Oberlander Báruch rabbi

Szerkesztő

Köves Slomó rabbi

Georg (Gyuri) Katcz

Fordító

Feig András és Németh Yaakov

Szakmai lektor

Borbély Pál és Davidovics Jiszráél rabbi

Nyelvi lektor

Dr. Gergely István és Nagy Zsuzsanna

Megjelentette a CVT-aLapok Bt.

dr. Klár András

1075 Budapest, Wesselényi utca 4.

Bevezetés

A neve kezdőbetűiről Rási-ként ismert Rabbi Slomo ben Jichák (vagy: Slomo Jicháki), 1040–1105 között élt Franciaországban, Troyes városában. Bortermelés-sel foglalkozott, és emellett kora egyik legnagyobb tóratudósa volt.

Magyar nyelven először most jelenik meg egy teljes gyűjtemény Rásinak a Tórához írt magyarázataiból. Mindez *Georg (Gyuri) Katcz* ügyvéd úr jóvoltából, aki küldetésének tekinti Rási tanításának terjesztését, és szíven viseli kommentárjának magyar nyelvű kiadását. Teszi ezt szüleinek, *dr. Katcz Sándornak (Alexander)* és *Schwartz Irénnek* illetve a Soóban elhunyt nagyszüleinek és nagynénjeinek emlékére. Az ő nagylelkű támogatásának köszönhető, hogy a zsidó klasszikusok magyar nyelvű kiadásáról ismert kiadónk most ennek a jelentős műnek a kiadására is vállalkozhatott.

Rási, akit az egész zsidó világ autentikus szövegmagyarázónak ismeri el, a Bibliához és a Babiloni Talmudhoz írt kommentárokat. Az ő Tóra-kommentárja volt az első, nyomtatásban megjelent héber nyelvű könyv (Reggio Calabria, 1475). Kommentárja szinte minden hagyományos héber Tóra-kiadásban benne van. Rási olyan népszerűvé vált, hogy más rabbinikus kommentárok kinyomtatásához is a „Rási-írás”-ként ismert betűkészletet használják. (Ez nem azt jelenti, hogy maga Rási ilyen betűkkel írt volna, hanem csak azt, hogy a nyomdászok ilyen betűkkel szedték kommentárját.)

Rási a zsidó történelem egyik legnehezebb korszakában élt. Végigszenvedte a Nyugat-Európán végigdúló első keresztes hadjáratot, s élményeit szívettpő liturgikus versekben örökítette meg. Fia nem volt, volt viszont három rendkívül tanult leánya. Kései kéziratái közül jó néhány lányai leírásában maradt ránk. *Báálé-Hátoszáfot* (Talmud-kommentátorok) néven emlegetett vejei és unokái a következő nemzedékek legkiválóbb nyugat-európai akadémiáinak vezetői voltak.

Rási Tóra-kommentárjai hagyományos és kritikai módszerek bonyolult kombinációjára épülnek. Rási sok esetben híven idézi egy-egy vers talmudi értelmezéseit, míg más esetekben inkább a betű szerinti magyarázatot választja. Ez a látszólagos következetlenség számos későbbi tanulmányozóját készítette arra, hogy valamilyen mélyebb rendszert keressen ebben. A lubavicsi rebbe például egy olyan értelmezési rendszert állított fel, mely szerint Rási elsősorban a Biblia egyszerű jelentését magyarázza, és csak azokban az esetekben folyamodott a homiletikai értelmezés eszközeihez, ha azok a szöveg egy nehezen érthető részének egyedüli magyarázatát adják.

A hagyományos értelmezések idézésekor a klasszikus rabbinikus irodalom széles spektrumát veszi igénybe, köztük a Talmud mellett a tárgumokat (amelyek fontos támpontként szolgálnak számára a homályos értelmű héber szavak lefordításában), a homiletikai és halachikus Midrást. Annak ellenére, hogy minden magyarázata valamilyen forrásra alapul, az itt közölt fordításban csak egyes helyeken jeleztük e forrásokat, mivel mindegyik jelölése túlságosan növelte volna a terjedelmet.

Rási sok esetben a héber szavakat általa „lááz”-nak nevezett korabeli francia megfelelőikkel fordította, miáltal a középkori francia nyelv egyik legkorábbi írásos feljegyzése is neki köszönhető. Gyakran idézi két spanyol zsidó tudós, Menáchem ben Szruk és Dunas ben Labrat lexikográfiai és nyelvtani munkáit.

Kijelenthető, hogy Rási a legkiválóbb tanítók képességeivel rendelkezett. Megérezte, hol találják majd nehezen érthetőnek a tanulók az anyagot, és olyan magyarázatokat adott, amelyeknek mind a kezdők, mint a tapasztalt tudósok hasznukat vehetik. Itt jegyezzük meg, hogy értelmezéseiben Rási egyes helyeken az idézett mondatrészletet beépíti magába a magyarázatba, másutt viszont az idézett szó vagy szavak után új mondattal kezdi kommentárját.

Az itt közreadott fordításhoz több héber kommentárt és angol fordítást is felhasználtunk, ilyen például a *Sáj lámorá* (Jeruzsálem, 2003), Chájim Dov Chavel rabbi tudományos Rási kiadása és kommentárja (Jeruzsálem, 1982), a *The Metsudah Chumash/Rashi* (New Jersey, 2001), a *Mesorah Publications Ltd.* (New York, 1995) kiadása és a *The Pentateuch and Rashi Commentary, The Jewish Publication Society* kiadása (Philadelphia, 1949).

Kiadásunkban a magyar fordításba ágyazva szerepel Rási eredeti héber szövege, hogy ezáltal még könnyebben lehessen azonosítani a héber szövegrészek magyar megfelelőit. E fordítási-szerkesztési elvet még olyan esetekben is betartottuk, amikor az eredeti héber mondat szórendjének hű követése kicsit nehezebben megérhető szórendet eredményezett a magyar fordításban. Legyen az olvasó jutalma e nehézségekért a Szentírás nyelvének jobb megértése, gyakorlása.

A most megjelent kommentárnak előfutára volt az 1998–99-ban megjelent rövid Rási válogatás, amely annak idején a *Gut Sábesz* hetilap harmadik évfolyamában jelent meg, és a 2007–08-ban megjelent *Szemelvények Rásinak a Tórához írt kommentárjából* című sorozat. A közreadott mű már tartalmazza a teljes hetiszakaszhéber és magyar szövegét is. Külön fejezzük ki köszönetünket *Dr. Klár Andrásnak* is, aki könyvkiadási munkánkban mindig mellettünk áll!

A kommentár kiadásával nagy feladatra vállalkoztunk, és ehhez kérjük az Önök segítségét is. Megjegyzéseiket, észrevételeiket kérjük, juttassák el hozzánk a rasi@zsido.com email címre.

Budapest, 5770. tévét 24.

Oberlander Báruch

Váérá (2Mózes 6:2–9:35.) פְּרַשְׁת וְאָרָא

A hetiszakasz tartalmából

- Isten megmutatkozik Mózes előtt. Megígéri, hogy a „megszabadítás négy formáját” alkalmazva kivezeti Izrael gyermekeit Egyiptomból, megszabadítja őket rabszolgaságukból, megváltja őket és az Ő saját, választott népévé teszi őket a Szináj hegyénél; végül beviszi őket az Országba, amelyet még a pátriárkáknak ígért elévülhetetlen örökségül. Isten elküldi Mózeset a fáraóhoz, és kijelöli Áront tolmácsnak. Mózes és Áron ekkor már 80, illetve 83 éves.
(2Mózes 6:2–7:7.)
- Mózes és Áron ismételten megjelennek a fáraó előtt, hogy követeljék tőle Isten nevében: „Bocsásd szabadon az Örökkévaló népét, hogy szolgálhassák Őt a sivatagban!” De a fáraó újra meg újra visszautasítja őket. Áron botja kígyóvá változik, és elnyeli az egyiptomi varázslók kígyókká változott botjait. Isten ezt követően egy sor csapással sújtja az egyiptomiakat.
(2Mózes 7:8–13.)
- A Nílus vize vérré változik; békák hada árasztja el az országot; tetvek lepik el az embereket és az állatokat. A városokban vadállatok pusztítanak csapatostul; a háziállatokat dögvész pusztítja el; fájdalmas kelések kínozzák az egyiptomiakat. Hetedik csapásként pusztító jégverés záporozik alá az égből. De „dacos volt a fáraó szíve, és nem bocsátotta el Izrael gyermekeit, amint hirdette az Örökkévaló Mózes által.”
(2Mózes 7:14–9:35.)

וַיִּדְבֹר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה, וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי יְהוָה. (שמות ו, ב)

És szólt Isten (Elokim) Mózeshez és mondta neki: Én vagyok az Örökkévaló (JHVH)! (2Mózes 6:2.)

וַיִּדְבֹר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה – És szólt Isten Mózeshez...¹ – [Isten] ridegen beszélt vele, – עַל שֵׁהִקְשָׁה לְדַבֵּר וְלוֹמַר – mert [Mózes] is kemény hangon szólt hozzá korábban, mondván:² – לָמָּה הִרְעַתָּה לְעַם הָאֵזֶה – „...Miért tettél rosszat ezzel a néppel?”

וַיֹּאמֶן – ...és mondta neki: Én vagyok az Örökkévaló!³ – וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי ה' – [Azaz] „Meg lehet bízni bennem, hogy tisztességesen

¹ Az *Elokim* név a szigorú igazságosság isteni attribútumát jelöli, a *JHVH* pedig a könyörület attribútumát.

² Fentebb 5:22.

³ Hogyan lehet Mózes panaszára válasz az, hogy „Én vagyok az Örökkévaló!”?

megjutalmazom – לֹא לְחַנֵּם – mindazokat, akik Előttem járnak. – וְלֹא לְחַנֵּם – És nem hiába küldtelek el téged, – כִּי אִם לְקַיֵּם דְּבָרִי – hanem azért, hogy megtartsam ígéreteimet, – שְׂדֵבְרֹתַי לְאֲבוֹת הָרִאשׁוֹנִים – amelyet az ősatyáknak tettem.”⁴
 – וּבְלִשׁוֹן הַזֶּה מְצִינּוּ שֶׁהוּא נִדְרָשׁ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת – Sok más helyen is ilyen értelemben találkozunk ezzel [a kijelentéssel]: – אֲנִי ה' – „Én vagyok az Örökkévaló!” – נֶאֱמָר – [azaz] számítani lehet arra, hogy büntetni fog, – כְּשֶׁהוּא אָמֹר אֶצֶל עוֹנֵשׁ – amikor [az „Én vagyok az Örökkévaló!”] büntetéssel kapcsolatos szöveggörnyezetben tűnik fel, – כְּגוֹן וְחִלְלַת אֶת שֵׁם אֱלֹהֶיךָ – mint ott is, hogy:⁵
 „...úgyhogy megszenstelenítsd Isten nevét. – אֲנִי ה' – Én vagyok az Örökkévaló.”⁶ – וּכְשֶׁהוּא אוֹמֵר אֶצֶל קִיּוּם מִצְוֹת – és amikor a micvák teljesítésével kapcsolatos szöveggörnyezetben szerepel, – כְּגוֹן וּשְׂמִרְתֶּם מִצְוֹתַי וְעִשִּׂיתֶם אוֹתָם – mint:⁷
 „Tartsátok meg parancsolataimat és teljesítsétek őket. – אֲנִי ה' – Én vagyok az Örökkévaló,” – נֶאֱמָר לְתוֹן שְׂכָר – [akkor azt jelenti:] „Bízhattok bennem, megjutalmazlak benneteket.”

וְאָרָא אֶל אַבְרָהָם אֶל יִצְחָק וְאֶל יַעֲקֹב בְּאֵל שַׁדַּי, וּשְׂמִי יְהוָה לֹא נִדְרַעְתִּי לָהֶם. (שמות ו, ג)

És megjelentem Ábrahámnak, Izsáknak és Jákóbnak, mint Mindenható Isten, de ezen a nevemen: Örökkévaló nem ismerttettem meg magamat velük. (2Mózes 6:3.)

וְאָרָא – És megjelentem... – אֶל הָאֲבוֹת – az ősatyáknak,

בְּאֵל שַׁדַּי – ...mint Mindenható Isten... – הַבְּטַחְתִּים הַבְּטַחְתִּים – [Azaz valahányszor] ígértet tettem nekik, – וּבְכֹלֵן אֲמַרְתִּי לָהֶם – mindig azt mondtam nekik: – אֲנִי אֶל שַׁדַּי – „Én vagyok a Mindenható Isten.”⁸

...de ezen a nevemen: Örökkévaló nem ismerttettem meg magamat velük. – לֹא הִודַעְתִּי אֵין כְּתִיב כֵּאן – nem az áll itt, hogy *lo hodáti* (nem ismerttettem meg), – אֶלֹא לֹא נִדְרַעְתִּי – hanem az, hogy *lo nodá'ti* (nem váltam ismertté), – לֹא נִבְרַתִּי לָהֶם – [azaz] „nem ismerttettem fel általuk – בְּמִדַּת אֲמִתּוֹת שְׁלִי – megbízhatóságom attribútuma szerint, – ה' – נִקְרָא שְׂמִי ה' – amelynek okán *Hásémnek*⁹ neveztetek, – נֶאֱמָר לְאִמַּת דְּבָרִי – [és ami arra utal], hogy

⁴ „Tehát nem helyes, hogy azt kérdezed: Miért tettél rosszat ezzel a néppel?”

⁵ 3Mózes 19:12.

⁶ Azaz: „És biztos lehetsz benne, hogy meg foglak büntetni.”

⁷ Uo. 22:31.

⁸ 1Mózes 17:1; 35:11.

⁹ A tetragrammaton.

bízni lehet abban, hogy megtartom ígéreteimet. – שָׁהָרִי הַבְּטַחְתִּי – Tettem ugyanis [olyan] ígéreteket – וְלֹא קִיַּמְתִּי – amelyeket [eddig még] nem tartottam meg.”¹⁰

וְגַם הִקְמַתִּי אֶת בְּרִיתִי אִתְּם לְתַת לָהֶם אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן, אֶת אֶרֶץ מִגְרֵיהֶם אֲשֶׁר גָּרוּ בָּהּ. (שמות 1, 7)

Szövetségemet azonban megkötöttem velük, hogy nekik adom Kánaán országát, tartózkodásuk földjét, ahol hajdan tartózkodtak. (2Mózes 6:4.)

וְגַם הִקְמַתִּי אֶת בְּרִיתִי וְגוּמַר – Szövetségemet azonban megkötöttem velük, stb. – בְּאֵל שָׁדִי – [Vagyis] amikor megismertettem magam velük – וְגַם כְּשֹׁנְרָאִיתִי לָהֶם – Mindenható Istenként, – הִצַּבְתִּי וְהִעֲמַדְתִּי – egyben megkötöttem – וּבִינֵיהֶם – szövetségemet köttem és kötöttük.

לְאַבְרָהָם – **...hogy nekik adom Kánaán országát...** – וְגַם הִקְמַתִּי אֶת בְּרִיתִי וְגוּמַר – ezt – נֶאֱמַר – A körülmétéléssel foglalkozó fejezetben Ábrahámnak – בְּפָרְשַׁת מִיֵּלָה – mondja [Isten]:¹¹ – אֲנִי אֵל שָׁדִי וְגוּמַר – „Én vagyok a mindenható Isten... – וְנִתַּחֲתִי לָךְ – És adom neked – וְיִלְוֶעַךְ אַחֲרֶיךָ – és magzatodnak, akik utánad lesznek, – אֶת אֶרֶץ – lakóhelyül az országot, hol jövevény vagy.” – לְיִצְחָק – Izsáknak [a következőt mondta]: – כִּי לָךְ וּלְוִלְוֶעַךְ – „mert neked és magzatodnak – אֶתְּן אֶת כָּל – és megtartom az esküt, – וְהִקְמַתִּי אֶת הַשְּׁבוּעָה – amelyet esküdtem atyádnak, Ábrahámnak.”¹² – וְאוֹתָהּ שְׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם – És az esküt, amelyet Ábrahámnak esküdtem, – בְּאֵל שָׁדִי אֱמַרְתִּי – a Mindenható Isten [Nevemen] esküdtem. – לְיַעֲקֹב – Jákobnak [a következőt mondta]: – אֲנִי אֵל שָׁדִי – „Én vagyok a Mindenható Isten, – פָּרָה וּרְבָה וְגוּמַר – szaporodjál és sokasodjál stb. – וְאֶת הָאֶרֶץ אֲשֶׁר – és az országot, amelyet [adtam Ábrahámnak és Izsáknak, neked adom majd].”¹³ – הֲרִי שְׁנַדְרְתִּי לָהֶם – Tehát [láthatod], hogy tettem ígéreteket nekik, – וְלֹא – de [egyelőre még] nem teljesítettem [azokat].

וְגַם אֲנִי שָׁמַעְתִּי אֶת נִאֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר מִצְרִים מַעֲבָדִים אִתְּם, נֶאֱזָכַר אֶת בְּרִיתִי. (שמות 1, 7)

¹⁰ Isten tehát Hásémként ismertette meg magát az ósatyákkal, amely név az isteni megbízhatóság attribútumára utal, ám életükben nem tudták megtapasztalni, hogy Isten valóban teljesíti a nekik tett ígéreteket, ugyanis az ígéretnek beváltásának ideje akkor még nem érkezett el.

¹¹ 1Mózes 17:8.

¹² Uo. 26:3.

¹³ Uo. 35:11.

Azonfelül Én hallottam Izráel gyermekeinek jajkiáltását, mivelhogy az egyiptomiak rabszolgaságra kényszerítik őket, és megemlékeztem szövetségemről. (2Mózes 6:5.)

„Amiképpen meghatározom és felállítottam a szövetséget, – **יש עלי לקיים** – azonképpen kell meg is tartanom azt.

– **שמעתי את נאקת בני ישראל** – Ezért – **לפיכך** – **hallottam Izráel gyermekeinek jajkiáltását,** – **הנוֹאֲקִים** – akik azt kiáltozták, hogy – **אֲשֶׁר מִצְרַיִם** – **az egyiptomiak rabszolgaságra kényszerítik őket,** – **מִעֲבָרִים אֲתָם** – **és Én megemlékezem...** – **אותו הברית** – arról a szövetségről, – **כי אמרתי לו** – mert »a részek között« kötött szövetség megkötésekor – **אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָן אֲנִי** – azt mondtam neki:¹⁵ – **»De ítéletet tartok azon a népen is, amelyet szolgálnak«**¹⁶

לֵכֵן אָמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי יְהוָה וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם (שמות ו, ו)

Azért mondd meg Izráel fiainak: Én vagyok az Örökkévaló és kivezetlek benneteket Egyiptom szenvedései alól és megmentelek titeket rabszolgaságukból és megváltalak titeket kinyújtott karral és nagy ítéletekkel. (2Mózes 6:6.)

– **על פי אותה השבועה** – [Vagyis] ennek az eskünek az értelmében **...mondd meg Izráel fiainak: „Én vagyok az Örökkévaló... – והנאמן בהבטחתי** – akiben lehet bízni, hogy beváltom az ígéretemet.”

– **מֵעַתָּה וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם** – **...és kivezetlek benneteket...** – **כי בן הבטחתי** – Mert ezt ígértem: – **וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם** – „és ezután nagy vagyonnal fognak kivonulni.”¹⁷

– **עַל מִשְׁאֵל מִצְרַיִם** – [Vagyis] az Egyiptom szenvedései okozta bajok.

וְלִקְחֹתִי אֶתְכֶם לִי לְעָם וְהָיִיתִי לְכֶם לְאֱלֹהִים, וַיִּבְרַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הַמוֹצֵיא אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם (שמות ו, ז)

¹⁴ Mire utal ez az „azonfelül”?

¹⁵ Ábrahámnak.

¹⁶ Uo. 15:14.

¹⁷ Uo.

És magamhoz fogadlak benneteket népiül és Istenetek leszek és megtudjátok, hogy én vagyok az Örökkévaló, a ti Istenetek, aki kivezettelek benneteket Egyiptom kínszenvedései alól. (2Mózes 6:7.)

וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶל הָאֶרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁאַתִּי אֶת יָדִי לָתֵת אֹתָהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב, וְנִתְּתִי אֹתָהּ לְכֶם מִוְרֶשֶׁה אֲנִי יְהוָה. (שמות ו, ח)

És beviszlek titeket abba az országba, amelyre felemeltem kezemet, hogy Ábrahámnak, Izsáknak és Jákóbnak adjam, és most nektek fogom adni örökségül Én, az Örökkévaló! (2Mózes 6:8.)

[Vagyis] – הֲרִימוּתֶיהָ לְהִשָּׁבַע בְּכֶסֶף אֵי – ...felemeltem kezemet... – נִשְׁאַתִּי אֶת יָדִי „Felemeltem, hogy megesküdjem Trónusomra.”

וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה בֵּן אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה מִקְצֶר רוּחַ וּמַעֲבָדָה קָשָׁה. (שמות ו, ט)

És így beszélt Mózes Izráel fiaihoz, de ők nem hallgattak Mózesre lehangoltság és nehéz rabszolgaság miatt. (2Mózes 6:9.)

– לֹא קִבְּלוּ תַנְחוּמֵינִי – ...de ők nem hallgattak Mózesre... – וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה [Azaz] nem fogadták el vigasztaló szavait.

Ha valaki – כָּל מִי שֶׁהוּא מְצַר רוּחוֹ – ¹⁸...lehangoltság... miatt. – וּנְשִׁימָתוֹ קִצְרָה – akkor szaggatottan lélegzik, – וְאֵינּוּ יָכוֹל – lehangolt állapotban van, – וְהָאֶרֶץ בְּנִשְׁמָתוֹ – és nem tud mélyeket lélegezni.

– Hallottam [egy magyarázatot]¹⁹, amelyik hasonlít ehhez, – מִרְבִּי בְרוּךְ בְּרוּךְ בְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר – ebben a szakaszban, – בְּפִרְשָׁה זוֹ – [mégpedig] Baruch rabbi ben Eliezer rabbitól,²⁰ – וְהִבֵּיא לִי רֵאִיָּה מִמִּקְרָא זֶה – és ő a következő versből hozott bizonyítékot nekem: – בְּפַעַם הַזֹּאת אוֹדִיעִים – „Azért ez alkalommal tudtul adom nekik, – אֶת יָדִי וְאֶת גְּבוּרָתִי – megismertetem velük karomat és hatalmamot, – וַיִּדְעוּ כִּי שְׁמִי ה' – és így megtudják, hogy az Én Nevem: Örökkévaló.”²¹ – [Ebből] azt tanuljuk, – בְּשֶׁהֲקֻדֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְאֹמֵן אֶת דְּבָרָיו – hogy amikor az Örökkévaló beváltja ígéretét, – אֲפֵלוּ לְפָרְעֹנוֹת – még amikor büntetésről van is szó, – מוֹדִיעַ שְׁשֵׁמוֹ ה' – tudatja velünk, hogy az Ő neve Örökkévaló. – וְכָל שֶׁבֶן – Ez még inkább így történik, – הָאֲמֵנָה לְטוֹבָה – amikor egy [megígért] jutalom teljesítésére [kerül sor].

¹⁸ Kocer ruách szó szerint azt jelenti, hogy légszomj.

¹⁹ Rási itt a 2. és 6. vershez adott („Én vagyok Hásém”) valamint a 3. vershez („de ezen a nevemen: Örökkévaló”) adott magyarázatára utal.

²⁰ Rási kortársa. Terjedelmes életművében Rási ezen az egy helyen hivatkozik rá.

²¹ Jeremiás 16:21.

– לַעֲנֵן שָׁל – Bölcseink mindazonáltal úgy magyarázták ezt, – מְעָלָה – mint ami egy korábban tárgyalt dologra utal, – שָׁאָמַר מֹשֶׁה – amikor Mózes azt mondta: – לָמָּה הֲרַעַתָּה – „Miért tettél rosszat?”²² – אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא – Az Örökkévaló [akkor] azt felelte neki: – חָבַל עַל דְּאֶבְדִּין וְלֹא מִשְׁתַּכְּחִין – „Mily kár azokért, akik eltávoztak,²³ és nem pótolhatók!” – וַיֵּשׁ לִי לְהִתְאוּנוֹן עַל מִיתַת הָאָבוֹת – Okom van gyászolni az ősatyák halálát, – הֲרַבָּה פְּעָמִים נִגְלִיתִי אֲלֵיהֶם – [mert] sokszor megnyilatkoztam nekik – בְּאֵל שַׁדַּי – [az] Él Sádáj [Névvel], – וְלֹא אָמְרוּ לִי מַה שָׁמַךְ – és ők [sosem] kérdezték: „Mi a neved?”²⁴ – וַאֲתָה אָמַרְתָּ – Te viszont azt kérdezted tőlem:²⁵ – מַה אֹמַר אֲלֵיהֶם – „[Ha megkérdeznék,] mi a Neve, – מִי מֵאֵל שָׁמַךְ – mit mondjak nekik?”

וְכַשְׁבַּקֵּשׁ אֲבָרָהֶם – ...azonban megkötöttem velük, stb.²⁶ – וְכַשְׁבַּקֵּשׁ אֲבָרָהֶם – És amikor Ábrahám el akarta temetni Sárát, – לֹא מָצָא קָבֵר – nem talált helyet hozzá, – עַד שֶׁקָּנָה בְּדָמִים מְרֻבִּים – s végül drága pénzért kellett megvennie [a sírhelyet].²⁷ – וְכֵן בִּיִצְחָק – Hasonlóan: Izsák esetében; – עֲרַעְרוּ עָלָיו – akadtak ellenzői – עַל הַבְּאֵרוֹת אֲשֶׁר חָפַר – a kutak miatt, amelyeket ásott.²⁸ – וְכֵן בִּיַעֲקֹב – Hasonlóan: Jákob esetében [írva van]: – וַיִּקֶּן אֶת חֶלְקַת הַשָּׂדֶה – „És megvette a telket,”²⁹ – לְנִטּוֹת אֶהְלוּ – hogy ott felverje a sátrát, – וְלֹא הֲרַהֲרוּ אַחַר מִדּוּתִי – és mégsem vontak kérdőre tetteim miatt, – וַאֲתָה אָמַרְתָּ לָמָּה הֲרַעַתָּה – te viszont azt kérdezted: „miért tettél rosszat [ezzel a néppel]?” – וַאֲיֵן הַמְּדַרְשׁ מִתִּישָׁב אַחַר הַמִּקְרָא – „Mindazonáltal a Midrás több okból is sincs összhangban a [Szentírás] szövegével. – אַחַת – Először is [azért], – שָׁלֹא נֶאֱמַר – mert [a Szentírásban] nem az áll, hogy – וַשְּׂמִי ה' לֹא שָׁאֲלוּ לִי – „És ők *nem* kérdezősködtek a Nevem – Örökkévaló – felől.”³⁰ – וְאַם תֹּאמַר – Ha azt mondanád [válaszul erre a kérdésre], – לֹא הוֹדִיעֵם – [hogy a vers azt akarja mondani, hogy Isten] nem tudatta, – שְׂכַךְ שָׁמוּ –

²² Fentebb 5:22.

²³ Vagyis az ősatyák.

²⁴ Vagyis „Nem akarták kikutatni valódi mivoltomat.”

²⁵ Uo. 3:13.

²⁶ 4. vers. Itt most példák következnek olyan helyzetekre, ahol érthető lett volna, ha az ősatyák megkérdőjelezik Isten tetteit.

²⁷ Annak ellenére, hogy a földet neki és leszármazottainak ígért az Örökkévaló. Lásd 1Mózes 23.

²⁸ 1Mózes 26:15.

²⁹ Uo. 33:19.

³⁰ Hanem az, hogy „ezen a nevem: Örökkévaló nem ismertettem meg magamat velük.” (3. vers)

hogy ez az Ő neve,³¹ – הָרִי תִחַלֶּה כְּשֶׁנִּגְלָה לְאַבְרָהָם – [én azt válaszolnám:] De hiszen az elején, amikor [Isten] megjelent Ábrahámnak – בֵּין הַבְּתָרִים – „a részek között” [kötött szövetség alkalmával], – נֹאמֵר – az áll [a Szentírásban]: – אֲנִי ה' – „Én vagyok az Örökkévaló, – אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאוּר כַּשְׂדִּים – aki kivezettek Ur-Kaszdimból.”³² – וְעוֹד – Továbbá – הֵי אֵךְ הַסְּמִיכָה נִמְשָׁקֶת – hogyan függ össze a szöveg – בְּדַבָּרִים – azokkal az állításokkal, – שֶׁהוּא סוֹמֵךְ לְכָאן – amelyeket [a Tóra] közvetlenül ez után [a vers után] helyez: – וְגַם אֲנִי שָׁמַעְתִּי וְגוֹמֵר – [ti.] „Azonfelül Én hallottam, stb.”³³ – לֵכֵן – Ezért én azt mondom, – יִתְיַשֵּׁב הַמְּקָרָא עַל פְּשׁוּטוֹ – magyarázzuk a verset egyszerű [azaz szó szerinti jelentése szerint], – דְּבַר דְּבוּר עַל אֶפְנָיו – mindegyik kijelentést a maga kontextusán belül, – וְהִדְרָשָׁה תִּדְרָשׁ – [Bölcsseink] magyarázatát pedig magyarázzuk úgy, – שֶׁנֹּאמֵר – amint írva van:³⁵ – הֲלֹא כֹה דְּבַרִּי כְּאֵשׁ – „Nem olyan-e az Én ígém, mint a tűz – נֹאם ה' – így szól az Örökkévaló, – וּכְפִטִישׁ יְפוּצֵץ סֶלַע – vagy mint a sziklazúzó pöröly?” – מִתְחַלֵּק לְכַמָּה נִצּוּצוֹת – [Isten szava is ily módon] osztódik sok-sok szikrává.

וַיַּדְבֵּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. (שמות ו, י)

És szólott az Örökkévaló Mózeshez, mondván: (2Mózes 6:10.)

בֹּא דַבֵּר אֶל פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם, וְיִשְׁלַח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרְצוֹ. (שמות ו, יא)

Menj el újra és szólj a fáraóhoz, Egyiptom királyához, hogy bocsássa el Izráel gyermekeit országából. (2Mózes 6:11.)

וַיַּדְבֵּר מֹשֶׁה לְפָנָיו יְהוָה לֵאמֹר, הֲזֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ אֵלַי וְאֵיךְ יִשְׁמְעֵנִי פַרְעֹה וְאֲנִי עֶרְלָ שְׁפָתַיִם. (שמות ו, יב)

És szólott Mózes az Örökkévaló előtt, mondván: Íme Izráel fiai nem hallgattak rám, hogy hallgatna rám a fáraó, mikor én befedett ajkú vagyok? (2Mózes 6:12.)

³¹ Vagyis, hogy a vers azt akarja értésre adni, hogy Isten azért nem árulta el az ősapáknak azt a Nevét, hogy Örökkévaló, mert azok nem érdeklődtek felőle.

³² 1Mózes 15:7.

³³ 5. vers.

³⁴ 6. vers.

³⁵ Jeremiás 23:29.

זֶה אֶחָד מֵעֲשָׂרָה קָל נִחְמָר – hogy hallgatna rám a fáraó. – וְאֵיךְ יִשְׁמְעֵנִי פִּרְעָה – Ez egyike a Tóra tíz *a fortiori* (kál váchomer) következtetéseknek.

עָרַל שְׂפָתַי – befedett ajkú. – אָטוּם שְׂפָתַי – Akadályoztatott beszédű. – וְכֵן – Hasonlóan: – כָּל לְשׁוֹן עָרְלָה – valahányszor egy az *arál* [szóból származó] kifejezés [szerepel a Szentírásban], – אֲנִי אוֹמֵר שֶׁהוּא אָטוּם – én amondó vagyok, hogy az azt jelenti: *akadályozott*, – עָרְלָה אֲזַנָּם – [mint a] „Körülmetéletlen (*árelá*) a fülük,”³⁶ – אָטוּמָה מִשְׁמוּעַ – [azaz] akadályoztatott a hallásuk. – עָרְלֵי לֵב – [Vagy:] „körülmetéletlen szívű,”³⁷ – אָטוּמִים מֵהֶבִּין – [azaz] akadályoztatott a megértésben. – שְׂתָה גַם אֶתָּה וְהָעָרַל – [Vagy:] „Te is iszol és megbéklyóztá válsz,”³⁸ – וְהָאָטוּם – [azaz] akadályoztatottá válik [a megértésed] – מִשְׁכָּרוֹת כּוֹס הַקְּלָלָה – az átokkehely mérge miatt. – עָרַלְתָּ בָּשָׂר – A hús előbőrét [azért nevezik így], – שֶׁהֵגִיד אָטוּם וּמִכְסָּה בָּהּ – mert a [hím]tag akadályoztatva van általa és be van fedve. – וַעֲרַלְתָּם עֲרַלְתּוֹ – *vááráltem arláto*³⁹ [azt jelenti:] – עָשׂוּ לּוֹ אוֹטָם וְכִסּוּי – csinálj számára (a gyümölcs számára) akadályt és burkot, – אֲסוּר שֶׁיִּבְדִּיל בִּפְנֵי אֲכִילָתוֹ – tiltó [eszközt], mely meggátolja elfogyasztását. – שְׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיוּ לָכֶם עָרְלִים – „Három évig legyen számotokra érintetlen,”⁴⁰ – אָטוּם וּמִכְסָּה – [ahol az *árelim* azt jelenti:] elzárt és elfedett – וּמִבְדָּל – és elrekesztett a fogyasztás elől.

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן נִיצְנֹם אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶל פִּרְעָה מֶלֶךְ מִצְרָיִם, לְהוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם. (שמות ו, יג)

És Isten újra szólott Mózeshez és Áronhoz, és parancsot adott nekik Izráel fiait és a fáraót, Egyiptom királyát illetően, hogy kivezessék Izráel fiait Egyiptom országából. (2Mózes 6:13.)

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן – És Isten újra szólott Mózeshez és Áronhoz... – וְאֲנִי עָרַל שְׂפָתַי – „...én nehézbeszédű vagyok,”⁴¹ – צִוָּה לּוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת אַהֲרֹן – Isten mellérendelte Áront, – לְהִיּוֹת לּוֹ לְפָהּ וּלְמַלְיָן – hogy ő (Áron) legyen szószólója és tolmácsa.

³⁶ Uo. 6:10.

³⁷ Uo. 9:25.

³⁸ Chávákuk 2:16.

³⁹ 3Mózes 19:23. „És midőn bementek az országba és ültettek bármilyen gyümölcsfát, hagyjátok érintetlenül a gyümölcsét; három évig legyen számotokra érintetlen, ne egyétek meg.”

⁴⁰ Uo.

⁴¹ 12. vers.

צַוִּים – ...parancsot adott nekik Izrael fiait... illetően. – צַוִּים – [miszerint] לְהַנְהִיגֵם בְּנֵחַת – Parancsot adott nekik őket (Izrael fiait) illetően – וְעָלֵיהֶם – vezessék őket szelíden, – וְלִסְבוּל אוֹתָם – és legyenek türelmesek velük.

...és a fáraót, Egyiptom királyát [illetően]... – צַוִּים – וְאֵל פְּרַעֲהַ מֶלֶךְ מִצְרַיִם – Azt parancsolta nekik őt (a fáraót) illetően, – לְחַלּוֹק לוֹ כְבוֹד בְּדַבְרֵיהֶם – hogy tisztelettel bánjanak vele, amikor beszélnek [hozzá]. – זֶה מִדְרָשׁוֹ – Ez a vers midrási jelentése. – וּפְשׁוּטוֹ – Ám az [„...Izrael fiait és a fáraót... illetően”] egyszerű jelentése [a következő]: – וְעַל צַוִּים עַל דְּבַר יִשְׂרָאֵל – Parancsot adott nekik Izrael ügyét illetően – וְדַבְרֵי הַצְּוִי מֵהוּ – és a fáraóval kapcsolatos küldetésüket illetően.⁴² – És ami a parancs tartalmát illeti, – מִפְּרֵשׁ בְּפִרְשֵׁה שְׁנָיָה – az a következő fejezetben kerül kifejtésre,⁴³ – לְאַחַר סֵדֶר הַיַּחֲסָם – a származásrendet követően.⁴⁴ – אֵלָּא מֵתוֹךְ – de,⁴⁵ említést tévén Mózesről és Áronról, – הַפְּסִיק הָעֲנִינָן – megszakad az elbeszélés fonala – בְּאֵלֶּה רְאִשֵׁי בֵּית אֲבוֹתָם – azzal, hogy „Ezek családfejei atyai nemzetségházaiknak...”,⁴⁶ – לְלַמְּדֵנוּ הַיֵּאֵךְ נוֹלְדוּ מִשֵּׁה וְאֶהְרֹן – hogy megtanuljuk, hogyan született Mózes és Áron, – וּבְמִי נִתְיַחֲסוּ – és kihez vezetik vissza eredetüket.

אֵלֶּה רְאִשֵׁי בֵּית אֲבוֹתָם, בְּנֵי רְאוּבֵן בְּכֹר יִשְׂרָאֵל חֲנוּךְ וּפְלוּא וְחֶצְרוֹן וְכַרְמֵי אֵלֶּה מִשְׁפַּחַת רְאוּבֵן. (שמות ו, יד)

Ezek családfejei atyai nemzetségházaiknak: Reuvennek, Izrael elsőszülöttjének fiai: Chánoch és Pálú, Checrón és Kármí; ezek Reuven családjai. (2Mózes 6:14.)

Ezek családfejei atyai nemzetségházaiknak... – מֵיַד מִשֵּׁה וְאֶהְרֹן – Mivel Mózes és Áron miatt szükséges volt ismertetni Lévi törzsének leszármazásrendjét – בְּשִׁבִיל מִשֵּׁה וְאֶהְרֹן – Mózesig és Áronig, – הַתְּחִיל לְיַחֲסֵם – [a Tóra] elkezd ismertetni leszármazásrendjüket, – וּבְפְסִיקָתָא הַגְּדוּלָּה – születésük időrendjében, Reuventől [kezdve]. – אֲזַנְבָּן אֶתְּרֵיבָּא רְאוּבֵן – Azonban a *Pesziktá Rábáti*-ban⁴⁷ a [következő magyarázatot] láttam: – לְפִי

⁴² Imígyen tehát a „...hogyan kivezessék Izrael fiait” egyaránt utal a „...parancsot adott nekik Izrael... illetően”-re (vagyis, hogy mondd meg Izrael fiaink, hogy kivezettek Egyiptomból) és a „...parancsot adott nekik... a fáraót... illetően”-re (vagyis, hogy mondd meg a fáraónak, hogy el kell küldenie Izrael fiait Egyiptomból).

⁴³ Lentebb 7:3-7.

⁴⁴ Uo. a 14. verssel kezdődően.

⁴⁵ Tulajdonképpen itt rögtön a Mózesnek és Áronnak adott parancs részletezésének kellene következnie.

⁴⁶ 14. vers.

⁴⁷ 7. fejezet végén.

לְשֵׁשׁ שְׁבָטִים הָלְלוּ – Mivel ősatyánk, Jákob, kritikával illette – שְׁקִנְטָרָם יַעֲקֹב אָבִינוּ
 תָּזַר הַכְּתוּב וַיַּחֲסֵם בְּאֵן לְבָדָם – ezt a három törzset halála óráján,⁴⁸ – a
 Szentírás ezen a helyen újra végigköveti származásrendjüket külön, – לּוֹמַר שְׁחֲשׁוּבִים
 הֵם – imigyen jelezve, hogy [azért] ők [is] méltók voltak.

וּבְנֵי שְׁמַעוֹן יְמוּאֵל וַיְמִין וְאַהֲד וַיְכִיז וַיְצַחַר וְשֹׁאִיל בֶּן הַכְּנַעֲנִית, אֵלֶּה מְשֻׁפָּחֹת שְׁמַעוֹן. (שמות 1, 10)

És Simeón fiai: Jemúel, Jámin és Óhad, Jákin, Cóhar és Saul, a kanaánita nőnek fia; ezek Simeón családjai. (2Mózes 6:15.)

וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי לֵוִי לְתַלְדֹתָם גְּרֶשׁוֹן וַיִּקְהָת וַיִּמְרָרִי, וַיְשִׁי חִיִּי לֵוִי שָׁבַע וְשָׁלְשִׁים וּמֵאֵת שָׁנָה.
 (שמות 1, 11)

És ezek Lévi fiainak nevei származásuk szerint: Gérsón, Kehát és Merári; Lévi életéveinek száma pedig százharminchét év. (2Mózes 6:16.)

לָמָּה נִמְנוּ שְׁנוֹתָיו – ...**Lévi életéveinek száma pedig stb.** – וַיְשִׁי חִיִּי לֵוִי וַיְגוֹמַר
 לְהוֹדִיעַ כְּמָה יָמֵי – Miért beszél [a Szentírás ezen a helyen] Lévi életéveiről? – שָׁל לֵוִי
 שְׁכָל – Hogy [ily módon] tudósítson arról, hogy meddig tartott a szolgaság, – הַשְׁעָבוֹד
 זְמַן שְׁאָחָד מִן הַשְׁבָּטִים קִיָּם – addig ugyanis, amíg [akár csak] egy is élt a Törzsek [azaz
 Jákob fiai] közül, – לֹא הָיָה שְׁעָבוֹד – nem volt szolgaság, – שְׁנֵאָמַר – amint írva van:⁴⁹
 וַאֲחֵר כֶּן וַיָּקָם מֶלֶךְ – „És meghalt József és összes testvérei,” – וַיָּמָת יוֹסֵף וְכָל אָחָיו
 – és Lévi – וְלֵוִי הָאָרִיךְ יָמִים עַל כָּלָם – „És támadt új király”⁵⁰; – וְחַדָּשׁ – utána meg:
 51

בְּנֵי גְרֶשׁוֹן לְבְנֵי וְשְׁמַעִי לְמִשְׁפַּחָתָם. (שמות 1, 12)

Gérsón fiai: Libni és Simei családjaik szerint. (2Mózes 6:17.)

⁴⁸ Ld. 1Mózes 49:4.

⁴⁹ Fentebb 1:6.

⁵⁰ Uo. 8.

⁵¹ Azaz ő élt a leghosszabb ideig Jákob fiai közül. Széder olám 3. kifejti, hogy Lévi 43 éves volt, amikor Jákob és a családja Egyiptomba érkezett. Versünkéből kiderül, hogy 137 évig élt. Ebből az következik, hogy 94 évet élt Egyiptomban (137-43=94), mely idő alatt még nem volt szolgaság. Izrael fiai összesen 210 évet töltöttek Egyiptomban (lásd Rásinak az 1Mózes 42:2-höz írt kommentárját). Vonjunk ki 94-et a 210-ból, és megkapjuk a szolgaságban eltöltött évek számát: 116.

וּבְנֵי קֵהֶת עִמְרָם וַיִּצְהָר וְחִבְרוֹן וְעֻזִיאֵל, וַשְּׁנֵי חַיֵּי קֵהֶת שְׁלֹשׁ וַשְּׁלֹשִׁים וּמֵאֵת שָׁנָה. (שמות ו, יח)

Kehát fiai: Ámrám, Jichár, Chevron és Uziél; Kehát életévei pedig százharminchárom év. (2Mózes 6:18.)

...Kehát életévei... Ámrám életévei stb.⁵² – מִחֻשְׁבוֹן זֶה אָנוּ לְמִדֵּים – Ezekből a számításokból megtudhatjuk, – עַל מוֹשֵׁב בְּנֵי – על מושב בני – שְׁלֹא בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לְבַדָּה הָיָה – nem egyedül Egyiptomban volt, – אֲלָא – hanem ezt inkább – יִצְחָק – Izsák születésének napjától [kell számítani].⁵⁴ – שְׁהָרֵי קֵהֶת – [A következőképpen számolhatunk:] Kehát – מִיּוֹרְדֵי מִצְרַיִם הָיָה – azok között volt, akik lementek Egyiptomba. – הַשּׁוֹב כָּל שְׁנוֹתָיו – Adjuk össze az ő éveit – וּשְׁנוֹת עִמְרָם – és [fiának,] Ámrámnak éveit – וּשְׁמוֹנִים שָׁל מֹשֶׁה – valamint Mózes nyolcvan évét [mert Mózes ennyi idős volt a Kivonulás idején]⁵⁵, – לֹא תִמְצָאָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה – és látni fogod, hogy 400 évet sem kapsz összesen,⁵⁶ – וְהִרְבֵּה שָׁנִים נִבְלָעִים לְבָנִים – [ráadásul] a fiak életéveiben jelentős átfedés van – בְּשָׁנֵי הָאֲבוֹת – az atyák életéveivel.

וּבְנֵי מְרָרִי מַחְלֵי וּמוֹשֵׁי, אֲלֵה מְשֻׁפָּחֹת הַלְוִי לְתֹלְדֹתָם. (שמות ו, יט)

Merári fiai: Mahli és Músi; ezek Lévi családjai származásuk szerint. (2Mózes 6:19.)

וַיִּקַּח עִמְרָם אֶת יוֹכָבֵד דְּחַתּוּ לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת אֶהֱרֹן וְאֶת מֹשֶׁה, וַשְּׁנֵי חַיֵּי עִמְרָם שְׁבַע וַשְּׁלֹשִׁים וּמֵאֵת שָׁנָה. (שמות ו, כ)

És Ámrám feleségül vette nagynénjét Jochevedet, aki szülte számára Áront és Mózeset, Ámrám életének évei százharminchét esztendő. (2Mózes 6:20.)

⁵² 20. vers. Miért lényeges tudnunk, mennyi ideig éltek?

⁵³ 1Mózes 15:13.; 2Mózes 12:40.

⁵⁴ Vagyis Izsák megszületésével kezdődött el Isten Ábrahámnak tett jövendölésének beteljesülése (1Mózes uo.): „Tudd meg, hogy idegen lesz a te magzatod olyan országban, amely nem az övék”.

⁵⁵ Lentebb 7:7.

⁵⁶ Kehát: 133+Ámrám: 137+Mózes: 80=350

...nagynénjét Jochevedet...⁵⁷ – אַתָּת אַבִּוּהִי – [Onkelosz fordításában:] „Atyja nővérét,” – בֵּת לְוִי אֲחוֹת קֵהֶת – [Jocheved] ugyanis Lévi leánya és Kehát nővére volt.

וּבְנֵי יִצְהָר, קָרַח וְנֹפֶג וְזִכְרִי. (שמות ו, כא)

Jichár fiai voltak: Kórah, Nefeg és Zikri. (2Mózes 6:21.)

וּבְנֵי עֲזִיאֵל, מִישָׁאֵל וְאֶלְצָפָן וְסִתְרִי. (שמות ו, כב)

Uzziél fiai: Misáél, Elcáfán és Szitri. (2Mózes 6:22.)

וַיִּקַּח אֶהֱרֹן אֶת אֶלְיִשְׁבַּע בֵּת עַמִּינָדָב אֲחוֹת נְחֹשׁוֹן לוֹ לְאִשָּׁה, וַתֵּלֶד לוֹ אֶת נָדָב וְאֶת אֲבִיהוּא אֶת אֶלְעָזָר וְאֶת אִיתְמָר. (שמות ו, כג)

És Áron feleségül vette Elisevát, Áminádáv lányát, Náchson nővérét, aki szülte számára Nádávot és Ávihut, Elázárt és Itámárt. (2Mózes 6:23.)

...Náchson nővérét...⁵⁸ – מִכַּאֵן לְמִדְּנוֹ – Ebből azt tanulhatjuk meg, – הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה – hogy aki [fontolgatja, hogy] feleségül vesz egy nőt, – צָרִיךְ לְבָדוֹק – az [először] ismerje meg a fivéreit.

וּבְנֵי קָרַח אֶסִיר וְאֶלְקָנָה וְאַבִּיאֶסֶף, אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת הַקְּרָחִי. (שמות ו, כד)

És Kórah fiai voltak: Asszir, Elkána és Abiászáf; ezek valának a Kórahi családok. (2Mózes 6:24.)

וְאֶלְעָזָר בֶּן אֶהֱרֹן לָקַח לוֹ מִבְּנוֹת פּוּטִיאֵל לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת פִּינְחָס, אֵלֶּה רְאִשֵׁי אֲבוֹת הַלְוִיִּם לְמִשְׁפְּחֹתָם. (שמות ו, כה)

És Elázár, Áron fia feleséget vett magának Putiél leányai közül, aki szülte számára Pinchászt; ezek a leviták nemzetségházainak fejei családjaik szerint. (2Mózes 6:25.)

...Putiél leányai közül...⁵⁹ – מִזֶּרַע יִתְרוֹ – Jitró leszármazottjai közül [való volt], – שְׁפֵטִים עֲגָלִים – aki [egy időben] borjakat hizlalt (*pitém*)⁶⁰ – לְעִבּוּדָה

⁵⁷ A Szentírás egy másik helyén a *dodá* kifejezés valaki atyja fivérének a feleségére utal. Lásd 3Mózes 18:14. Itt azonban nem.

⁵⁸ Amint megtudjuk, hogy Elisevá Áminádáv lánya volt, nem tudjuk-e rögtön, hogy Náchson nővére volt?

⁵⁹ Miért nevezték így?

זָרָה – bálványimádó [áldozathozatalok] céljára, – וּמְזַרְע יוֹסֵף – és [egyben] József leszármazottjai közül való [is] volt, – שֶׁפִּטְפֹּט בִּיָּצְרוּ – aki felülkerekedett (*pitpét*)⁶¹, [saját] romlott hajlamán.

הוא אֶהְרֵן וּמֹשֶׁה, אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה לָהֶם הוֹצִיאוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל צָבָאוֹתָם.
(שמות ו, כו)

Ezek ők, Áron és Mózes, akikhez szólt az Örökkévaló: Vezessétek ki Izráel gyermekeit Egyiptom országából seregeik szerint! (2Mózes 6:26.)

אלו שֶׁהִזְכִּירוּ לְמַעַלָּה – Ezek ők, Áron és Mózes... – הוא אֶהְרֵן וּמֹשֶׁה – Ugyanazok, akikről fentebb⁶² megemlíttetik, – שִׁילְדָה יוֹכְבֵד לְעַמְרָם – hogy Jocheved szülte őket Ámrámnak.

הוא אֶהְרֵן וּמֹשֶׁה אֲשֶׁר אָמַר ה' – Ezek ők, Áron és Mózes, akikhez szólt az Örökkévaló... – יש מקומות – Vannak helyek, – שִׁמְקֵדִים אֶהְרֵן לְמֹשֶׁה – ahol [a Tóra] Áront említi Mózes előtt, – וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת – és vannak olyan helyek, – שִׁמְקֵדִים מֹשֶׁה – ahol Mózeset említi Áron előtt,⁶³ – לֹאֶהְרֵן – imígyen tudatva velünk, hogy egyenlők.

בְּצָבָאוֹתָם – [Ál civotám azt jelenti:] seregeik szerint, – עַל צָבָאוֹתָם לְשִׁבְטֵיהֶם – [azaz] egész sokaságuk törzseik szerint. – יש – ועל חֲרָבְךָ תַחֲיָה – Néha az *ál* egyetlen betűt vált fel, – על שְׂאִינֹו אֶלָּא בְּמִקוֹם אוֹת אַחַת – [mint a] „Kardod után (*vóál chárböchá*) élsz,”⁶⁴ – כְּמוֹ בְּחָרְבְּךָ – [ahol a *vóál chárböchá*] ugyanaz, mint a *böchárböchá*, – עַמְדָתָם עַל חָרְבְּכֶם – [vagy:] „Fegyveretekre támaszkodtok (*ámádtem ál chárböchem*),”⁶⁵ – כְּמוֹ בְּחָרְבְּכֶם – [ahol az *ál chárböchem*] ugyanaz, mint a *böchárböchem*.

הם הַמְדַבְּרִים אֶל פְּרַעֲוֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְהוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, הוא מֹשֶׁה וְאֶהְרֵן.
(שמות ו, כז)

Ők szóltak a fáraóhoz, Egyiptom királyához, avégből, hogy kivezessék Izráel gyermekeit Egyiptomból: ez Mózes és Áron. (2Mózes 6:27.)

⁶⁰ Ebből a szóból származik a *putiél*.

⁶¹ Lásd az előző jegyzetet.

⁶² 20. vers.

⁶³ Mint a következő versben is.

⁶⁴ 1Mózes 27:40.

⁶⁵ Jechezkél 33:26.

הם המדברים וגומר – **Ők szóltak stb.** – הם שנצטוו – Ők kapták a parancsot, – הם שקימו – ők teljesítették [küldetésüket].

הוא משה ואהרן – **...ez Mózes és Áron.**⁶⁶ – הם בשליחותם – [Hűek maradtak] küldetésükhöz, – ובצדקתם מתחלה ועד סוף – és elejétől a végéig [megőrizték] igaz mivoltukat.

ויהי ביום דבר יהוה אל משה בארץ מצרים. (שמות ו, כח)

És történt azon a napon, midőn szólott az Örökkévaló Mózeshez Egyiptom országában... (2Mózes 6:28.)

מחבר – **És történt azon a napon, midőn szólott...** – ויהי ביום דבר וגומר – [Ez a vers] a következő verssel együtt [olvasandó].

וידבר יהוה אל משה לאמר אני יהוה, דבר אל פרעה מלך מצרים את כל אשר אני דבר אליך. (שמות ו, כט)

...hogy mondá az Örökkévaló Mózesnek, szólván: Én vagyok az Örökkévaló; mondd meg a fáraónak, Egyiptom királyának mindazt, amit én mondok tenéked! (2Mózes 6:29.)

– Ez a megfogalmazás a megfogalmazás – **...mondá az Örökkévaló...** – וידבר יהוה – ugyanaz a kijelentés, amely fentebb már említettett:⁶⁷ – בא דבר אל פרעה מלך מצרים – „Menj el újra és szólj a fáraóhoz, Egyiptom királyához,” – אלא מתוך שהפסיק – de mivel az elbeszélés ott meg lett szakítva – כדי ליחסם – a leszármazásuk ismertetése kedvéért, – חזר הענין עליו להתחיל בו – az elbeszélés visszatér [ehhez a ponthoz], és újra elindul.

– **...Én vagyok az Örökkévaló...**⁶⁸ – כדאי אני לשלחך – **Én vagyok az Örökkévaló.** – ואלקים דברי שליחותי – „Hatalmamban áll elküldeni téged, – hogy beteljesítsd az Én küldetésemet.”

ויאמר משה לפני יהוה, הן אני ערל שפתיים ואיך ישמע אלי פרעה. (שמות ו, ל)

Mózes pedig szót emelt az Örökkévaló előtt: Íme én nehéz beszédű vagyok, hogy hallgatna rám a fáraó!? (2Mózes 6:30.)

– **Mózes pedig szót emelt az Örökkévaló előtt...** – היא – ויהי כן – **Íme én nehéz beszédű vagyok,** – אמיצה שאמר למעלה – Ez ugyanaz a kijelentés, amely fentebb már említettett:⁶⁹

⁶⁶ Miért az ismétlés?

⁶⁷ 11. vers.

⁶⁸ Lásd Rásinak a 2. vershez fűzött kommentárját.

– „Íme Izráel fiai nem hallgattak rám.” – וְשָׁנָה הַכְּתוּב כָּאֵן – A Szentírás itt megismétli [a korábban már elhangzott kijelentést], – בְּיַד יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ אֵלַי – mivel megszakította az elbeszélés [fonalát]. – וְכֵן הִיא הַשִּׁטָּה – Ez egy [elbeszélői] módszer; – כְּאִדְמָה הָאֹמֵר – mint amikor valaki azt mondja: – נִחְזָר עַל הָרֵאוּשׁוֹנוֹת – „Akkor most térjünk csak vissza az első [témánkhoz].”

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה רְאֵה נִתְחַיֵּךְ אֶל־הַיָּם לְפָרְעֹה, וְאֶהְרֵן אַחֶיךָ יִהְיֶה נְבִיאֶךָ. (שמות ז, א)

És szólt az Örökkévaló Mózeshez: Nézd, bírónak tettelek a fáraó számára és Áron, a te testvéred lesz a te prófétád. (2Mózes 7:1.)

שׁוֹפֵט – ...íme bírónak tettelek a fáraó számára... – נִתְחַיֵּךְ אֶל־הַיָּם לְפָרְעֹה – [Az *elohim* itt azt jelenti:] bírónak és büntetőnek, – וְיִרְדּוּתוֹ בְּמַכּוֹת וַיְסוּרֵיךָ – hogy csapásokkal és szenvedésekkel büntesse [a fáraót].

– [A *növiechál*] כְּתַרְגוּמוֹ יְהִי מְתַרְגְּמֶנְךָ – Onkelosz fordításában: „tolmácsod.” – וְכֵן כָּל לְשׁוֹן נְבוּאָה – Hasonlóan: valahányszor a *növuá* (prófécia) kifejezéssel [találkozunk a Szentírásban], – אֲדָמָה הַמְכַרִּיז – [az] egy olyan személyre [utal], aki kinyilatkoztat – וּמִשְׁמִיעַ לְעַם הַדְּבָרִי תוֹכַחוֹת – és megdorgálja a népet, – וְהוּא מְגִזְרֵת נִיב שְׁפָתָיִם – és [a kifejezés] ugyanabból a gyökből ered, mint [a *niuv*] a *niuv szfátáim* („megteremtem ajkán”)⁷⁰ [szövegrészben] – וַיִּנּוּב חֲכָמָה – [vagy a *jánuv*] a *jánuv chochmá* („bölcsséget áraszt”)⁷¹ [szövegrészben] – וַיִּכַּל מְהֵתְנַבּוֹת – [vagy a *méhitnábót*] a *vájchál méhitnábót* („amikor véget ért a révülete”) [szövegrészben], – דְּשָׁמוּאֵל – *Sámuel* könyvében.⁷² – וּבְלִעּוֹ קוֹרְאִין לוֹ פְּרִידִיכֵר – Ófranciául *preideor*-nak nevezik.

אֶתְּהָ תִּדְבֵּר אֶת כָּל אֲשֶׁר אֶצְנֶנְךָ, וְאֶהְרֵן אַחֶיךָ יִדְבֵּר אֶל פְּרַעֲהַ וְשַׁלַּח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרְצוֹ. (שמות ז, ב)

Te add elő mindazt, amit meghagyok neked, Áron, a te testvéred pedig beszéljen a fáraóhoz, hogy bocsássa szabadon Izráel fiait országából. (2Mózes 7:2.)

– **Te add elő...** – אֶתְּהָ תִּדְבֵּר – Egyszer minden egyes üzenetet – כְּפִי שֶׁשָּׁמַעְתּוּ מִפִּי – éppen úgy, ahogyan Tőlem hallottad, – וְאֶהְרֵן –

⁶⁹ 12. vers.

⁷⁰ *Jesájá* 57:19.

⁷¹ *Példabeszédek* 10:31.

⁷² *1Sámuel* 10:13.

וַיִּטְעִימֵנוּ בְּאָזְנֵי פִרְעֹה – a fivéred, Áron, pedig majd ékesszólóan kifejezi –
– és elfogadhatóvá teszi azt a fáraó füle számára.

וְאֲנִי אֶקְשֶׁה אֶת לֵב פִּרְעֹה, וְהִרְבִּיתִי אֶת אֶתְחִי וְאֶת מוֹפְתֵי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם. (שמות ז, ג)

Én pedig megkeményítem a fáraó szívét és megsokasítom jeleimet és csodáimat Egyiptom országában. (2Mózes 7:3.)

נְאֻמֵי אֶקְשֶׁה – Én pedig megkeményítem... – מֵאַחַר שֶׁהִרְשִׁיעַ וְהִתְרִיס כְּנֶגְדִי – Miután gonoszul viselkedik és fellázad ellenem, – וְנִגְלִי לְפָנַי שְׂאִין נַחַת רוּחַ בְּאֵמוֹת – és nyilvánvaló előttem, hogy a pogány népek nem szívesen – לָתֵת לֵב שְׁלֵם לְשׁוֹב – térnek meg teljes szívvel, – טוֹב לִי שִׁיתְקַשֶׁה לְבוֹ – ezért jobb ha kemény lesz a szíve, – וְתִכְרִיר אֹתָם אֶת גְּבוּרָתִי – hogy megsokasítsam jeleimet rajta, – וְעַלֵּי הַרְבּוֹת בּוֹ אוֹתוֹתַי – és ezáltal megismerjétek erőmet. – וְכֵן מִדְּתוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא – És az Örökkévaló így cselekszik általában: – מְבִיא פּוֹרְעָנוּת עַל הָאֵמוֹת – megbünteti a pogány népeket, – שֶׁנֶּאֱמַר – Ahogy írva van: ⁷³ – „Népeket irtottam ki, elpusztultak bástyaik stb. – אָמַרְתִּי אֲךָ תִּירָא אוֹתִי – Mondtam, hogy csakugyan félni fogsz Engem, – וְתִקְחֵי בְּחֶמֶשׁ מִכּוֹת – és megfogadod az intést...”. – וְאֵף עַל פִּי כֵן – Ennek ellenére – וְיִחְזַק ה' אֶת לֵב פִּרְעֹה – nem mondja: – אֶת לֵב פִּרְעֹה – az első öt csapásnál – לֹא נֶאֱמַר – „És megkeményítette az Örökkévaló a fáraó szívét”, – אֲלָא וַיַּחְזֶק לֵב פִּרְעֹה – hanem csak ⁷⁴: „és kemény volt a fáraó szíve”.

וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵכֶם פִּרְעֹה וְנִתְתִּי אֶת יָדֵי בְּמִצְרַיִם, וְהוֹצֵאתִי אֶת צְבָאוֹתַי אֶת עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
מִמִּצְרַיִם בְּשִׁפְטֵים גְּדֹלִים. (שמות ז, ד)

Azonban a fáraó nem fog rátok hallgatni és én kezemet bocsátom Egyiptomra és kivezetem seregeimet, az én népemet, Izráel gyermekeit Egyiptom országából nagy ítéletekkel. (2Mózes 7:4.)

אֶת יָדֵי – ...kezemet... – יָד מְמִשׁ – [Az *et jádi*] szó szerint azt a *kezet* ⁷⁵ [jelenti], – לְהַכּוֹת בָּהֶם – amellyel [az Örökkévaló] sújtani készült őket.

וַיִּדְעוּ מִצְרַיִם כִּי אֲנִי יְהוָה בְּנִטְוֵתִי אֶת יָדֵי עַל מִצְרַיִם, וְהוֹצֵאתִי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם. (שמות ז, ה)

⁷³ Cfánjá 3:6–7.

⁷⁴ Lásd fentebb 2:35.

⁷⁵ Persze csupán antropomorfisztikus hasonlatként.

És meg fogja tudni Egyiptom, hogy én vagyok az Örökkévaló, amikor kinyujtom kezemet Egyiptomra és kivezetem Izráel fiait közülük. (2Mózes 7:5.)

וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתָם בְּן עֵשׂוֹ. (שמות ז, ו)

És így tett Mózes és Áron; amint az Örökkévaló megparancsolta nékik, akként cselekedtek. (2Mózes 7:6.)

וּמֹשֶׁה בֶּן שְׁמֹנִים שָׁנָה וְאַהֲרֹן בֶּן שְׁלֹשׁ וּשְׁמֹנִים שָׁנָה, בְּדַבְּרָם אֶל פְּרַעֲהוּ. (שמות ז, ז)

És Mózes nyolcvan éves volt, Áron meg nyolcvanhárom éves, midőn szólottak a fáraóhoz. (2Mózes 7:7.)

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן לֵאמֹר. (שמות ז, ח)

És szólt az Örökkévaló Mózeshez és Áronhoz, mondván: (2Mózes 7:8.)

כִּי יִדְבַר אֲלֵכֶם פְּרַעֲהוּ לֵאמֹר תָּנוּ לָכֶם מִוֶּפֶת, וְאַמְרַתְּ אֶל אַהֲרֹן קַח אֶת מַטְּךָ וְהִשְׁלַךְ לִפְנֵי פְרַעֲהוּ יְהִי לְתַנִּין. (שמות ז, ט)

Ha így szólna hozzátok a fáraó: „Mutassatok magatok mellett csodajelet”, akkor szólj Áronhoz; vedd botodat és dobd a fáraó elé, változzék kígyóvá. (2Mózes 7:9.)

שֵׁשׁ צוּרָךְ – ...csodajelet... – אוֹת – Egy jelet, – לְהוֹדִיעַ – hogy tudassa, – מִוֶּפֶת – כִּמִּי שֶׁשׁוֹלַח אֶתְכֶם – hogy hatalma van Annak, Aki küld téged.

לְתַנִּין – ...kígyóvá. – נָחַשׁ – [Lötánin azt jelenti] kígyóvá.⁷⁶

וַיָּבֵא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל פְּרַעֲהוּ וַיַּעֲשׂוּ כֵן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה, וַיִּשְׁלַךְ אַהֲרֹן אֶת מַטְּהוּ לִפְנֵי פְרַעֲהוּ וְלִפְנֵי עַבְדָּיו וַיְהִי לְתַנִּין. (שמות ז, י)

És ment Mózes és Áron a fáraó elé és akként cselekedtek, amint meghagyta az Örökkévaló és Áron ledobta botját a fáraó elé és szolgálai elé és a bot kígyóvá változott. (2Mózes 7:10.)

וַיִּקְרָא גַם פְּרַעֲהוּ לְחַכְמָיִם וְלִמְכַשְׁפִּים, וַיַּעֲשׂוּ גַם הֵם חֲרָטְמֵי מִצְרַיִם בְּלִהְטִיהֶם בֶּן. (שמות ז, יא)

⁷⁶ Szárazföldön a *tánin* egy kígyófajt jelöl, vízben egy halfajt. Lásd 1Mózes 1:21.

Erre előhivatta a fáraó a bölcseket és varázslókat és ők is, Egyiptom írástudói hasonlóképpen cselekedtek az ő titkos bűvészetükkel. (2Mózes 7:11.)

בְּלַחְשֵׁיהוֹן – ...titkos bűvészetükkel. – [Onkelosz fordításában] *bölácháséhon* – „varázslatukkal.” – *וְאִין לוֹ דְּמִיּוֹן בְּמִקְרָא* – A Szentírásban nincs [a *böláhátéhem*-hez] hasonlítható szó. – *וַיֵּשׁ לְדַמוֹת לוֹ* – Mindazonáltal mégiscsak hasonlítható hozzá [a következő]: – *לְהַט הַחֲרָב הַמְתַּהַפֶּכֶת* – „a mindenféle forduló lángpallóst,”⁷⁷ – *דְּוָמָה שְׁהִיא מְתַהַפֶּכֶת עַל יְדֵי לַחֵשׁ* – mert az mintha varázslat révén forogna.

וַיִּשְׁלִיכוּ אִישׁ מִטְּהוֹ וַיִּתְּנוּ לָהֶם, וַיִּכְלַע מִטְּה אֶהֱרֹן אֶת מִטְּהָם. (שמות ז, יב)

Mindegyik ledobta botját, és azok kígyókká változtak, de Áron botja elnyelte az övéiket. (2Mózes 7:12.)

מִמָּחֹר שְׁחֹזַר וַנִּנְעֶשֶׂה מִטְּה – ...Áron botja elnyelte...⁷⁸ – *מִמָּחֹר שְׁחֹזַר וַנִּנְעֶשֶׂה מִטְּה* – Miután visszaváltozott bottá, – *בָּלַע אֶת כָּלֶן* – nyelte el a többi.⁷⁹

וַיִּחְזַק לֵב פְּרַעֲוֹ וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם, כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה. (שמות ז, יג)

És megkeményedett a fáraó szíve és nem hallgatott reájuk, amint előre megmondta az Örökkévaló. (2Mózes 7:13.)

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה כְּבֹד לֵב פְּרַעֲוֹ, מֵאֵן לְשַׁלַּח הָעָם. (שמות ז, יד)

És szólt az Örökkévaló Mózeshez: megkeményedett a fáraónak a szíve, nem akarja elbocsátani a népet. (2Mózes 7:14.)

כְּבֹד – megkeményedett. – *תְּרַגְמוּ יִקְרִי* – Az Onkelosz-féle helyes verzió: *jákir* (kemény) – *וְלֹא אֶתְיָקֵר* – és nem *itjákár* (megkeményedett), – *מִפְּנֵי שֶׁהוּא שֵׁם דְּבָר* – mert ez egy jelző, – *כְּמוֹ כִּי כְבֹד מִמֶּךָ הַדְּבָר* – mint a „Túlságosan nehéz neked ez” [szövegrészben].⁸⁰

לֵךְ אֶל פְּרַעֲוֹ בְּבִקְרֵה הַגָּזָה יֵצֵא הַמִּימָה וַנִּנְצַבְתָּ לְקִרְאָתוֹ עַל שִׁפְתַי הַיָּאֹר, וְהַמִּטְּה אֲשֶׁר נִהְפְּן לְנִחֹשׁ תִּקַּח בְּיַדְךָ. (שמות ז, טו)

⁷⁷ Uo. 3:24.

⁷⁸ Nem az kellene álljon a szövegben, hogy „Áron kígyója elnyelte”?

⁷⁹ Csoda a csodában: 1. a bot kígyóvá változik, majd vissza bottá; 2. *miután* visszaváltozott bottá, lenyeli az összes többi.

⁸⁰ Lentebb 18:18.

Menj a fáraóhoz reggel, midón lemegy a vízhez, te állj meg vele szemben a folyam szélén, és a botot, amely kígyóvá változott, vedd a kezedbe. (2Mózes 7:15.)

הִנֵּה יֵצֵא הַמִּימָה – ...midón lemegy a vízhez...⁸¹ – **לְנִקְבִיּוֹ** – Hogy könnyítsen magán. – **שְׁהִיָּה עוֹשֶׂה עֲצֻמוֹ אֱלֹהִים** – Ugyanis azt hirdette magáról, hogy ő isten, – **וְאֹמֵר שְׂאִינוּ צְרִיךְ לְנִקְבִיּוֹ** – és [állítását azzal támasztotta alá, hogy] azt mondta, hogy neki nincs szüksége arra, hogy könnyítsen magán. – **וּמִשְׁכִּים יוֹיֵצֵא לְנִילוֹס** – [Ezért aztán] minden reggel korán kelt, és lement a Nílushoz, – **וְעוֹשֶׂה שָׁם צְרָכָיו** – és ott végezte el a szükségét.

וְאָמַרְתָּ אֵלָיו יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שְׁלַחְנִי אֵלֶיךָ לֵאמֹר שְׁלַח אֶת עַמִּי וְיַעֲבֹדְנִי בְּמִדְבָּר, וְהִנֵּה לֹא שָׁמַעְתָּ עַד כֹּה. (שמות ז, טז)

És szólj hozzá: az Örökkévaló, a héberek Istene küldött tehozzád, mondván, bocsásd szabadon népemet, hogy szolgáljanak engem a sivatagban, és íme, te nem hallgattál erre mindeddig! (2Mózes 7:16.)

עַד כֹּה – ...mindeddig. – **עַד הִנֵּה** – [Az *ád ko* kifejezés szó szerinti jelentése:] mindeddig. – **וּמִדְרָשׁוֹ** – Ám a midrási magyarázata a következő: – **עַד שֶׁתִּשְׁמַע מִמֶּנִּי** – „míg nem hallod [a *ko* szót] Tőlem – **מִפֶּת בְּכוֹרוֹת** – az elsőszülöttek elpusztításakor, – **כֹּה אָמַר ה' בְּחֻצוֹת הַלְיָלָה** – amit a *ko* szóval fogok elkezdni: – **שֶׁאֶפְתַּח בָּהּ בְּכֹה** (ko) szól az Örökkévaló: Éjfél tájban...⁸²»

כֹּה אָמַר יְהוָה בְּזֹאת תִּדְעֶה כִּי אֲנִי יְהוָה, הִנֵּה אֲנֹכִי מִכָּה בְּמַטֵּה אֲשֶׁר בְּיָדִי עַל הַיָּם אֲשֶׁר בְּיָאֵר וְנִהְפְּכוּ לָדָם. (שמות ז, יז)

Így szól az Örökkévaló: Erről fogod megtudni, hogy én vagyok az Örökkévaló; íme én lesújtok a bottal, amely kezemben van, a vízre, amely a folyamban van és az vérré változik. (2Mózes 7:17.)

וְנִהְפְּכוּ לָדָם – ...és az vérré változik.⁸³ – **לְפִי שְׂאִין גִּשְׁמִים יוֹרְדִים בְּמִצְרַיִם** – Mivel Egyiptomban nem esik az eső, – **וְנִילוֹס עוֹלָה וּמִשְׁקָה אֶת הָאָרֶץ** – és a Nílus az, amely kiönt és elárasztja a földeket, – **וּמִצְרַיִם עוֹבְדִים לְנִילוֹס** – és az egyiptomiak a Nílust imádják, – **לְפִיכֵן הִלְקָה אֶת יִרְאָתָם** – ezért [az Örökkévaló] az istenüket sújtotta [először], – **וְאַחַר כֵּן הִלְקָה אוֹתָם** – és [csak] ezt követően sújtotta őket.

וְהִדְגָּה אֲשֶׁר בְּיָאֵר תְּמוֹת וּבְאֵשׁ הָיָאֵר, וְנִלְאוּ מִצְרַיִם לְשִׁתוֹת מִיָּם מִן הָיָאֵר. (שמות ז, יח)

⁸¹ Ez azt sugallja, hogy a fáraó rendszeresen lejárt a vízhez. Mi volt ennek az oka?

⁸² Lentebb 11:4.

⁸³ Miért a folyót érte az első csapás?

És a hal, amely a folyamban van, elpusztul és bűzössé válik a folyam, és irtóznak az egyiptomiak, hogy vizet igyanak a folyamból. (2Mózes 7:18.)

וְנִלְאוּ מִצָּרִים – ...és irtóznak az egyiptomiak... – לְבַקֵּשׁ רְפוּאָה – [és megpróbálnak] valamilyen gyógymódot találni, – לְמֵי הַיְאֹר – hogy a folyó vizét – וְשִׁיְהוּ רְאוּיֵין לְשִׁתּוֹת – [újra] ihatóvá tegyék.

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה אָמַר אֶל אֶהְרֹן קַח מַטְּךָ וְנָטְהוּ יָדְךָ עַל מֵימֵי מִצְרַיִם עַל נְהַרְתָּם עַל יְאֹרֵיהֶם וְעַל אֲגַמְיָהֶם וְעַל כָּל מַקְוֵה מֵימֵיהֶם וַיְהִיו דָּם, וְהָיָה דָם בְּכָל אַרְצוֹ מִצְרַיִם וּבְעֵצִים וּבְאֲבָבִים. (שמות ז, יט)

És szólott az Örökkévaló Mózesnek: Mondd Áronnak: Vedd botodat és nyújtsd ki kezedet Egyiptom vizei fölé, folyóik, csatornáik, tavaik és összes vízmedencéik fölé és változzanak vérré és vér legyen Egyiptom egész országában, még a fákon és a köveken is. (2Mózes 7:19.)

וְנִלְאוּ מִצָּרִים – ...Mondd Áronnak... – לְפִי שֶׁהֵגֵן הַיְאֹר עַל מֹשֶׁה – Mivel a folyó megóvta Mózeset, – כְּשֶׁנִּשְׁלַח לְחֹכּוֹ – amikor belevetették,⁸⁴ – לְפִיכֶךָ לֹא לָקָה עַל יָדוֹ – ezért nem ő mérte rá a csapást, – לֹא בָדָם וְלֹא בְּצַפְרֵדָעִים – sem a vér csapásánál, sem a békák csapásánál, – וְלָקָה עַל יְדֵי אֶהְרֹן – hanem Áron ütött rá.

וְנָהַרְתָּ – ...folyóik...⁸⁵ – הֵם נְהָרוֹת הַמּוֹשְׁכִים – [A nöhárot] a folyó vizek, – כְּעֵין נְהָרוֹת שְׁלֵנוֹ – [amelyek] éppen olyanok, mint a mi folyóink.

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה אָמַר אֶל אֶהְרֹן – ...csatornáik... – הֵם בְּרִיכוֹת נְגָרִים הָעֲשׂוּיֹת בְּיַד אָדָם – [A jöörim] ember készítette öntözőcsatornák, amelyek – מִשְׁפַּת הַנְּהָר לְשָׂדוֹת – a folyóparttól a földekig nyúlnak. – וְנִילּוֹס מֵימֵיו מִתְבָּרְכִים – A Nílus vize [időszakosan] megemelkedik, – וְעוֹלָה דְרָךְ הַיְאֹרִים – és a csatornákon folyik végig, – וּמִשְׁקָה הַשְּׂדוֹת – hogy megöntözze a földeket.

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה אָמַר אֶל אֶהְרֹן – ...tavaik... – קְבוּצַת מַיִם – [Az ágám] egy összegyűlt víz[tömeg], – אֶלָּא עוֹמְדִין – amely sem nem fakad fel, sem nem folyik, – וְשִׂאֵינָן נוֹבְעִין וְאֵינָן מוֹשְׁכִין – hanem egy helyben megmarad, – וְקוֹרֵין לוֹ אֲשֶׁנֶּ"ק – és [ófranciául] úgy nevezik: *estanc*.

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה אָמַר אֶל אֶהְרֹן – ...Egyiptom egész országában... – אַף בְּמַרְתְּצָאוֹת – és saját otthonaik fürdőhelyiségeiben is. – וּבְאֲמַבְטָאוֹת שְׂבָבְתֵיהֶם – és saját otthonaik fürdőhelyiségeiben is.

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה אָמַר אֶל אֶהְרֹן – ...még a fákon és a köveken is. – [Azaz] a faedények vizében – וּבְכָלֵי אֲבָן – és a kövedények [vizében] is.

וַיַּעֲשׂוּ כֵן מֹשֶׁה וְאַהְרֹן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה וַיָּרָם בַּמָּטָה וַיַּךְ אֶת הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיְאֹר לְעֵינֵי פְרָעֹה וּלְעֵינֵי עַבְדָּיו, וַיַּהֲפֹכוּ כָּל הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיְאֹר לְדָם. (שמות ז, כ)

⁸⁴ Lásd fentebb 2:3.

⁸⁵ Mi a különbség az itt megemlített három víztömeg között: *náhár*, *jöör*, *ágám*?

És így cselekedtek Mózes és Áron, amint meghagyta az Örökkévaló; és ő fölemelte botját és megsujtotta a vizet, amely a folyamban volt, a fáraónak és szolgálainak szeme előtt és mind a víz, ami a folyamban volt, vérré változott. (2Mózes 7:20.)

וַהֲדָגָה אֲשֶׁר בַּיַּאֲד מִתָּהּ יִבְאֵשׁ הַיַּאֲד וְלֹא יָכְלוּ מִצְרַיִם לְשִׁתּוֹת מִיָּם מִן הַיַּאֲד, וַיְהִי הַדָּם בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם. (שמות ז, כא)

És a hal, amely a folyamban volt, elpusztult és bűzőssé vált a folyam és az egyiptomiak nem ihattak vizet a folyamból és vér volt Egyiptom egész országában. (2Mózes 7:21.)

וַיַּעֲשׂוּ בֶן חַרְטֻמֵי מִצְרַיִם בְּלִטְיָהֶם, וַיִּחְזַק לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה. (שמות ז, כב)

És hasonlóképp cselekedtek Egyiptom írástudói bűvészetükkel, mire megkeményedett a fáraó szíve, és nem hallgatott reájuk, amint azt megmondta az Örökkévaló. (2Mózes 7:22.)

בְּלִטְיָהֶם – ...bűvészetükkel (bölátéhem)... – לַחֵשׁ – [A bölátéhem] egy varázsigére [utal], – וּבְחֵשָׁאֵי – amelyet suttogva kell elmondani (lát), és titokban. – וַרְבוּתֵינוּ אָמְרוּ – bölcseink azt mondják: – בְּלִטְיָהֶם מַעֲשֵׂה שַׂדִּים – a bölátéhem démonok tetteire utal, – בְּלִהֲטֵיָהֶם מַעֲשֵׂה כְּשָׁפִים – míg a bölahátéhem⁸⁶ varázslatokra.

וַיִּחְזַק לֵב פַּרְעֹה – ...megkeményedett a fáraó szíve... – לוֹמַר – Azt állítván: – תָּבֵן אֲתֶם מְכַנְיָסִים – „Ezt [csupán] varázslással éritek el, – עַל יְדֵי מְכַשְׁפוֹת אֲתֶם עוֹשִׂים בֶּן – [és különben is] szalmát hoztok be Afrájimba,⁸⁷ – עִיר שְׁכֵלָה תָּבֵן – egy városba, ahol bőséggel van szalma, – אַף אֲתֶם מְבִיאִין מְכַשְׁפוֹת לְמִצְרַיִם – mert ti,⁸⁸ varázslást hoztok Egyiptomba, – שְׁכֵלָה כְּשָׁפִים – ami [pedig] tele van varázslással.”

וַיִּפֶן פַּרְעֹה וַיָּבֵא אֶל בֵּיתוֹ, וְלֹא שָׁת לְבוֹ גַם לְזֹאת. (שמות ז, כג)

És megfordult a fáraó és bement házába és nem vetett ügyet szívében erre sem. (2Mózes 7:23.)

⁸⁶ 11. vers.

⁸⁷ Mai szóval: „vizet hordtok a Dunába”.

⁸⁸ Akárcsak azok, akik szalmát visznek Áfrájimba.

גַּם לְזֹאת – **...erre sem.** – לְמוֹפֶת הַמַּטָּה – [Azaz sem] sem a bot csodájára, – שִׁנְיָהוּפָךְ לְתַנִּין – amikor az kígyóvá változott, – וְלֹא לָזֶה שֶׁל דָּם – sem pedig a vérnek erre [a csodájára].

וַיִּחַפְּרוּ כָּל מִצְרַיִם סְבִיבֹת הַיָּאֵר מִיָּם לְשִׁתּוֹת, כִּי לֹא יָכְלוּ לְשִׁתּוֹת מִמֵּי הַיָּאֵר. (שמות ז, כד)
És egész Egyiptom ásott a folyam környékén ivóvíz után, mert nem tudtak inni a folyam vizéből. (2Mózes 7:24.)

וַיִּמְלֵא שְׁבַעַת יָמִים, אַחֲרֵי הַפּוֹת יְהוָה אֶת הַיָּאֵר. (שמות ז, כה)
És eltelt hét nap azután, hogy megverte az Örökkévaló a folyamot. (2Mózes 7:25.)

És eltelt... – מְנִין שְׁבַעַת יָמִים – [A vájimálé] a hét nap számára [utal], – וַיִּמְלֵא – שָׁב הַיָּאֵר לְקַדְמוֹתוֹ – amely [idő alatt] a folyó nem tért vissza eredeti állapotába. – שִׁתְיָהּ הַמַּכָּה מִשְׁמֹשֶׁת רְבִיעַ חֹדֶשׁ – Mert minden egyes csapás egy negyed hónapig tartott, – וְשִׁלְשָׁה חֳלָקִים – a [maradék] háromnegyed [hónapban] pedig – וַיִּמְתְּרָה בָהֶם – [Mózes] intette és figyelmeztette őket.

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה בֹּא אֶל פְּרַעֲוֹה, וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה שְׁלַח אֶת עַמִּי וַיַּעֲבֹדְנִי. (שמות ז, כו)

És szólt az Örökkévaló Mózeshez: Menj be a fáraóhoz és mondd meg neki; így szól az Örökkévaló: Bocsásd szabadon az én népemet, hogy szolgáljanak engem! (2Mózes 7:26.)

וְאִם מֵאֵן אַתָּה לְשַׁלַּח, הִנֵּה אֲנִי נֹגֵף אֶת כָּל גְּבוּלְךָ בְּצַפְרֹדְעִים. (שמות ז, כז)

Ha pedig vonakodó vagy elbocsátani, akkor én megverem egész határodát békákkal. (2Mózes 7:27.)

Ha pedig vonakodó vagy... – וְאִם סָרְבָן אַתָּה – [A vöim máén átá azt jelenti:] Ha visszautasító vagy, – מֵאֵן כְּמוֹ מִמָּאֵן – [ahol] a máén ugyanazt jelenti, mint a mömáén, „valaki, aki vonakodik” – מִסָּרְבַּ – vagy a möszárév, „valaki, aki visszautasít.” – אֶלְא – [A különbség] csupán [az], – כִּנְהָה הָאָדָם עַל שֵׁם הַמִּפְעֵל – hogy [a mömáén kifejezés] egy éppen zajló cselekvés alapján ír le egy személyt, – כְּמוֹ שְׁלוֹ –

– hasonlóan a *sálév* („nyugodt”)⁸⁹ [kifejezéshez] – שָׁקֵט – [vagy] *sákét* („csendes”)⁹⁰ – סָר וְזָעַף – [vagy] *szár vözáf* („döbbsent és felbőszített”).⁹¹

נִגְּף אֶת כָּל גְּבוּלָיִךְ – **...én megverem egész határodat...** – מָכָה – [Nogéf azt jelenti, hogy] ütést mérni. – וְכֵן כָּל לְשׁוֹן מִגְּפָה – Hasonlóan: a *mágéfá* szó alakjai – אֵינּוּ לְשׁוֹן מִיְתָה – nem [feltétlenül] jelentenek ölést, – אֶלָּא לְשׁוֹן מָכָה – sokkal inkább ütést. – וְכֵן וְנִגְּפוּ אִשָּׁה הָרָה – Hasonlóan: az „és megütnek egy terhes nőt” [szövegrész]⁹² – אֵינּוּ לְשׁוֹן מִיְתָה – [vönágfu szava] sem ölésre utal. – וְכֵן – Hasonlóan: – וּבְטָרְמָם יִתְנַגְּפוּ רְגְלֵיכֶם – „és mielőtt botladoznátok (*jitnágfu*)” [szövegrészben]⁹³ – פֶּן יִגְלַךְ בְּאָבְנֵי רֶגְלֶךָ – [vagy a] „hogya meg ne üsd (*tigof*) lábadat a kőben” [szövegrészben]⁹⁴ – וְלֹאֲבֵן נֶגֶף – [vagy az] „olyan kő lesz, amelybe beleütöknek (*negef*)” [szövegrészben].⁹⁵

וְשָׂרֵץ הַיָּאֵר צִפְרָדְעִים וְעָלוּ וַיֵּאָוּ בְּבֵיתְךָ וּבְחֹדֶר מִשְׁכְּבְּךָ וְעַל מִטְתְּךָ, וּבְבֵית עֲבָדֶיךָ וּבְעַמְּךָ
(שמות ז, כח) וּבְמִשְׁאֲרוֹתֶיךָ.

És nyüzsögni fog a folyam békáktól és feljönnek és behatolnak házádba és hálókamrádba és ágyadra és szolgálid házába és néped közé és sütökemencéidbe és dagasztó-teknőidbe. (2Mózes 7:28.)

וְעָלוּ – **...és feljönnek...** – מִן הַיָּאֵר – a folyóból.

וְיֵאָוּ בְּבֵיתְךָ – **...házádba...** – וְאַחַר כֵּן בְּבֵית עֲבָדֶיךָ – Majd utána szolgálid házába. – הוּא הִתְחִיל בְּעֵצָה תְּחִלָּה – [Mivel a fáraó] kezdeményezte az elején [az izraeliták szolgasorba döntésének] tervét: – וַיֹּאמֶר אֶל עַמּוֹ – „És szóla népéhez...”⁹⁶ – וּמִמָּנוּ – והתחילה הפְּרָעֻנוֹת – ezért a büntetés is először őt érte.

וּבֵבֶה וּבְעַמְּךָ וּבְכָל עֲבָדֶיךָ, יַעֲלוּ הַצִּפְרָדְעִים. (שמות ז, כט)

És tereád és népedre és összes szolgálidra feljönnek a békák. (2Mózes 7:29.)

וּבֵבֶה וּבְעַמְּךָ – **És tereád és népedre...** – בְּתוֹךְ מְעִיָּהֶם נִכְנָסִין – [A békák] behatolnak a beleikbe – וּמְקַרְקְרִין – és [ott fognak] kuruttyolni.

⁸⁹ *Jób* 16:12.

⁹⁰ *Jeremiás* 48:11.

⁹¹ *1Királyok* 20:43.

⁹² *Lentebb* 21:22.

⁹³ *Jeremiás* 13:16.

⁹⁴ *Zsoltárok* 91:12.

⁹⁵ *Jesájá* 8:14.

⁹⁶ *Fentebb* 1:9.

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה אָמַר אֶל אַהֲרֹן נָטָה אֶת יָדְךָ בְּמִטְּךָ עַל הַנְּהָרֹת עַל הַיְאֹרִים וְעַל הָאֲגָמִים, וְהָעַל אֶת הַצְּפַרְדְּעִים עַל אֶרֶץ מִצְרָיִם. (שמות ח, א)

És szólt az Örökkévaló Mózeshez: Mondd meg Áronnak: Nyujtsd ki kezedet botoddal a folyók, folyamok és tavak fölé és hozd fel a békákat Egyiptom országára. (2Mózes 8:1.)

וַיֹּט אַהֲרֹן אֶת יָדוֹ עַל מִיַּמֵּי מִצְרָיִם, וַתַּעַל הַצְּפַרְדְּעַ וַתִּכַּס אֶת אֶרֶץ מִצְרָיִם. (שמות ח, ב)

És Áron kinyújtotta kezét Egyiptom vizei fölé, és följött a béka, és elborította Egyiptom országát. (2Mózes 8:2.)

וַתַּעַל הַצְּפַרְדְּעַ – ...és följött a béka... – [A vers azért írja ezt egyes számban, mert csak] egy darab béka volt, – נָהָיו מִכֵּין אוֹתָהּ – amire ráütöttek – וְהָיָא מִתּוֹת נְחִילִים נְחִילִים – és [ezáltal] kispricceltek belőle [béka]-csoportok, – זָהוּ מְדַרְשׁוֹ – ez a *Midrás* értelmezése. – És az egyszerű magyarázatot úgy lehet mondani: – שְׂרׁוּץ הַצְּפַרְדְּעִים קוֹרָא לְשׁוֹן יְחִידוֹת – a békák szaporodását egyes számmal fejezzük ki. – וְכֵן וַתְּהִי הַכֶּנֶם – Ugyanígy: „...és a féreg rajta volt...”⁹⁷ [egyes számban van írva, nem úgy hogy „férgék”], – הִרְחִישָׁה – [mert ezzel] a szaporodásra utal – וְנָאֵף וַתַּעַל הַצְּפַרְדְּעַ גְּרִינוֹלִיִּירָא בְּלַעַז – ófranciául *pedoliere*. – וְנָאֵף וַתַּעַל הַצְּפַרְדְּעַ גְּרִינוֹלִיִּירָא בְּלַעַז – ugyanígy a békák egyes száma is ófranciául *grenoliere* [a békák szaporodása].

וַיַּעֲשׂוּ כֵן הַחֲרָטְמִים בְּלִטְיָהֶם, וַיַּעֲלוּ אֶת הַצְּפַרְדְּעִים עַל אֶרֶץ מִצְרָיִם. (שמות ח, ג)

Mire az írástudók hasonlóképp cselekedtek bűvészetükkel és szintén felidézték a békákat Egyiptom országára. (2Mózes 8:3.)

וַיִּקְרָא פְּרַעֲהַ לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר הֲעֵתִירוּ אֶל יְהוָה וְיִטַּר הַצְּפַרְדְּעִים מִמֶּנִּי וּמֵעַמִּי, וְאֲשַׁלְּחָה אֶת הָעָם וַיִּנְבְּחוּ לַיהוָה. (שמות ח, ד)

Erre a fáraó hívatta Mózeset és Áront és szólott hozzájuk: Könyörögjete az Örökkévalóhoz, hogy távolítsa el a békákat rólam és népemről és akkor el fogom bocsátani a népet, hogy áldozzanak az Örökkévalónak. (2Mózes 8:4.)

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְפְרַעֲהַ הַתְּפָאָר עָלַי לְמַתִּי אֶעֱתִיר לְךָ וּלְעַבְדֶּיךָ וּלְעַמֶּךָ לְהַכְרִית הַצְּפַרְדְּעִים מִמֶּנִּי וּמִבְּתִיךָ, כִּי בִּיאֵר תִּשְׁאַרְנָה. (שמות ח, ה)

⁹⁷ Lentebb 13.

És szólt Mózes a fáraóhoz: Dicsőítsd magad az én rovásomra! Mikorra könyörögjek számodra, szolgálidnak és népednek javára, hogy kipusztuljanak rólad és házaidról a békák és csak a folyamban maradjanak? (2Mózes 8:5.)

כְּמוֹ הִיִּתְפָּאֵר הַגְּרִזָּן עַל – ...**Dicsőítsd magad az én rovásomra!**... – **הִתְפָּאֵר עָלַי** – [A *hitpáér* itt azt jelenti,] mint a „Dicsekedhetik-e a fejsze azzal szemben, aki vág vele?” [szövegrészben],⁹⁸ – **מִשְׁתַּבַּח לְוֹמֵר** – [ahol azt jelenti, hogy] büszkélkedik, mondván: – **אֲנִי גָדוֹל מִמֶּךָ** – „Én hatalmasabb vagyok nálad.” – **וְנִטִּיִּר** – Ófranciául *vanter* (hencegni). – **וְכֵן הִתְפָּאֵר עָלַי** – A *hitpáér* *áláj* is értelmezhető így: – **הִשְׁתַּבַּח לְהִתְחַבֵּם** – „Hencegsz az okosságoddal, – **וְלִשְׂאוֹל דְּבַר גְּדוֹל** – azáltal, hogy valami nehéz dolog [megtételét] kívánod meg tőlem, – **וְלֹוֹמֵר שְׂלֵא** – majd pedig kijelented, hogy nem fogom tudni megtenni.”

אֶת אֲשֶׁר אֶעֱתִיר לְךָ – ...Mikorra könyörögjek számodra... – **לְמַתִּי אֶעֱתִיר לְךָ** – **לְמַתִּי** – „Ma imádkozni fogok – **עַל הַכְּרַתַּת הַצְּפָרְדָּעִים** – a békák elpusztításáért; – **הַיּוֹם** – **וְתִרְאֶה אִם אֲשָׁלִים דְּבָרֵי** – mikorra szeretnéd, hogy elpusztuljanak, – **תִּרְצֶה שְׂיִכְרְתוּ** – hogy láthasd, teljesítem-e az ígéretemet – **לִי לְמוֹעֵד שְׂתִקְבַּע** – az általad kijelölt időpontban.” – **אֱלוֹ נֶאֱמַר מַתִּי אֶעֱתִיר** – Ha az állna [a szövegben, hogy] *mátáj átír* [a *l* prefixum nélkül], – **הִיָּה מִשְׁמַע מַתִּי אֶתְפַּלֵּל** – akkor az azt jelentené, hogy „Mikor imádkozzam?” – **עַכְשָׁיו שְׂנֶאֱמַר לְמַתִּי** – De így, hogy *lömátáj* áll [a szövegben, *l* prefixummal], – **מִשְׁמַע** – így azt jelenti: – **אֲנִי הַיּוֹם אֶתְפַּלֵּל עֲלֶיךָ** – „Ma imádkozni fogok, – **שְׂיִכְרְתוּ הַצְּפָרְדָּעִים** – hogy a békák elpusztuljanak, – **לְזִמְן שְׂתִקְבַּע** – az általad meghatározott tetszőleges időpontban. – **אָמֹר לְאִיזָה יוֹם תִּרְצֶה שְׂיִכְרְתוּ** – Csak mondd meg, melyik napon akarod, hogy elpusztuljanak.”

– **אֶעֱתִיר הַעֲתִירוּ וְהַעֲתִיתִי** – A [következő szavak:] *á'tir* [ebben a versben], *há'tiru*⁹⁹ és *vöhá'tárti*¹⁰⁰ [mind *hif'il*¹⁰¹ alakban vannak] – **וְעִתְרִיתִי** – és nem: *e'tár*, *itru*, *vöátárti* [*kál* alakban], – **מִפְּנֵי שְׂכָל לְשׁוֹן עֵתֵר** – mert ahol az *eter* valamelyik alakja szerepel, – **הַרְבּוֹת פָּלַל הוּא** – ott buzgó imádkozást jelent.¹⁰² – És amiképpen mondhatjuk [a sokasítás igéjét]: *hárbu*, *árbe*, *vöhibéti*, – **וְכַאֲשֶׁר יֵאָמֵר הַרְבּוֹ אַרְבֵּה וְהַרְבִּיתִי** – **כֵּן יֵאָמֵר אֶעֱתִיר** – műveltető értelemben,¹⁰³ – **כֵּן יֵאָמֵר אֶעֱתִיר** – ugyanúgy mondhatjuk [az *eter* igéjét]: *á'tir*, *há'tiru*, *vöhá'tárti*, műveltető értelemben a szó [szaporulatra utalva]. – **וְאָב לְכֻלָּם** – Minderre a legfőbb bizonyíték [a következő versben található]: – **וְהַעֲתִיתָם עָלַי דְּבָרֵיכֶם** – „és

⁹⁸ Jesájá 10:15.

⁹⁹ 4. vers.

¹⁰⁰ 25. vers.

¹⁰¹ Műveltető.

¹⁰² Lásd Rásinak az 1Mózes 25:21-hez írt kommentárját.

¹⁰³ S ez esetben abban az értelemben, hogy „többletet előidézni”.

sokat szidtatok (*vöhá'tártem*) engem,¹⁰⁴ – הרביתם – [ahol a *vöhá'tártem* azt jelenti, hogy] megsokasítottátok [szitkaitokat].

וַיֹּאמֶר לְמַחֵר, וַיֹּאמֶר כְּדַבְּרְךָ לְמַעַן תִּדְעַ כִּי אֵין פִּיהָ אֶלְהִינוּ. (שמות ח, ו)

És felelt a fáraó: Holnapra! És szólt Mózes: Szavaid szerint legyen, hogy megtudd, nincs senki hasonló a mi Örökkévaló Istenünkhöz! (2Mózes 8:6.)

– הַתְּפִלָּה הַיּוֹם שִׁיכַרְתוּ לְמַחֵר – וַיֹּאמֶר לְמַחֵר – **És felelt a fáraó: Holnapra!...** – [Azaz] „Imádkozz [még] ma, hogy pusztuljanak el holnapra!”

וְסָרוּ הַצְּפַרְדְּעִים מִמֶּךָ וּמִבֵּיתֶךָ וּמִעֲבֹדֶיךָ וּמִעֲמֻנְךָ, כִּקְבִיאֵר תִּשְׁאַרְנָה. (שמות ח, ז)

És el fognak távozni a békák rólad, házaidból és szolgáláidtól és népedtől, csak a folyamban maradnak. (2Mózes 8:7.)

וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מֵעַם פְּרַעֲהַ, וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל יְהוָה עַל דְּבַר הַצְּפַרְדְּעִים אֲשֶׁר שָׁם לְפָרַעֲהַ. (שמות ח, ח)

És elment Mózes és Áron a fáraótól és fölkiáltott Mózes az Örökkévalóhoz a békák miatt, amelyeket a fáraóra hozott. (2Mózes 8:8.)

– וַיֵּצֵא... וַיִּצְעַק – **És elment... és fölkiáltott...** – מֵיָד – Azonnal [felkiáltott], – שִׁיכַרְתוּ לְמַחֵר – hogy pusztuljanak el másnapra.

וַיַּעַשׂ יְהוָה כְּדַבְּרֵי מֹשֶׁה, וַיָּמָתוּ הַצְּפַרְדְּעִים מִן הַבָּתִּים מִן הַחֲצֹרֹת וּמִן הַשְּׂדֹת. (שמות ח, ט)

És az Örökkévaló Mózes szava szerint cselekedett és kipusztultak a békák a házakból, az udvarokról és a rétekről. (2Mózes 8:9.)

וַיִּצְבְּרוּ אֹתָם חֲמָרִים חֲמָרִים, וַתִּבְאֵשׁ הָאָרֶץ. (שמות ח, י)

És összegyűjtötték őket halmokba és büzlött az ország. (2Mózes 8:10.)

– חֲמָרִים חֲמָרִים – **...halmokba...** – חֲמָרִים חֲמָרִים – [*chámárim chámárim* azt jelenti] halmok [vagy rakások]; – כְּתַרְגֹּמוֹ דְּגוֹרִין – Onkelosz fordításában: *dgorin*, – גְּלִין – ami *halmokat* jelent.

¹⁰⁴ *Jechezkél* 35:13.

וַיֵּרָא פְּרַעֲוֹה כִּי הִיטָה הַרְוֹחָה וְהַכְבֵּד אֶת לְבוֹ וְלֹא שָׁמַע אֶלְהֵם, כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה. (שמות ח, יא)

Mikor pedig látta a fáraó, hogy megkönnyebbülés állott be, megkeményítette szívét és nem hallgatott rájuk; amint az Örökkévaló megmondotta. (2Mózes 8:11.)

– [A háchbéd szó] főnévi igenévi alak,¹⁰⁵ – כְּמוֹ הַלֹּךְ וְנִסּוּעַ – ugyanolyan, mint a „tovább haladt (háloch vönászoá), [folyvást dél felé]”¹⁰⁶ – וְכֵן וְהַכּוֹת אֶת מוֹאֵב – valamint „és szétverték (vöhákot) a moabitákat”¹⁰⁷ – וְשָׂאוֹל לוֹ בְּאַלְהֵים – [vagy:] „az ő érdekében Istent is (vösáol) megkérdezted”¹⁰⁸ – הִכָּה וּפָצַע – [vagy:] „úgy megütötte, hogy meg is sebesült (háké ufácoá).”¹⁰⁹

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה אָמַר אֶל אַהֲרֹן נֹטֵה אֶת מַטְּךָ וְהָיָה אֶת עַפְרַיִם הָאָרֶץ, וְהָיָה לְכֹנֵם בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם. (שמות ח, יב)

És szólott az Örökkévaló Mózeshez, mondd meg Áronnak: Nyújtsd ki botodat és sújtsd meg a föld porát és változzék féreggké egész Egyiptom országában. (2Mózes 8:12.)

– Nem volt illó, hogy a föld porára – לֹא הָיָה הָעֶפְרַיִם כְּדָאֵי – מֹשֶׁה – לְלִקּוֹת עַל יְדֵי מֹשֶׁה – Mózes sújtsa le, – לְפִי שֶׁהֵגֵן עָלָיו – mivel az megóvta őt, – וַיִּטְמְנֵהוּ בַחֹל – amikor megölte az egyiptomit – אֶת הַמִּצְרַיִם – és elrejtette [a holttestét] a homokba,¹¹⁰ – וְלָקָה עַל יְדֵי אַהֲרֹן – és [így] a porra [inkább] Áron sújtott le.

וַיַּעֲשׂוּ כֵן וַיִּט אַהֲרֹן אֶת יָדוֹ בְּמִטְשֵׁהוּ וַיִּנֶּה אֶת עַפְרַיִם הָאָרֶץ וְהָיָה הַכֹּנֵם בְּאֲדָם וּבַבְּהֵמָה, כָּל עַפְרַיִם הָאָרֶץ הָיָה כֹּנֵם בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם. (שמות ח, יג)

És így cselekedtek és kinyújtotta Áron karját botjával és megsújtotta a föld porát és lett féreg emberen és állaton: a föld minden porából féreg lett egész Egyiptom országában. (2Mózes 8:13.)

¹⁰⁵ Azaz nincs speciális igeideje, mivel egy éppen zajló cselekedetre utal. A vájáchbéd libo egy egyszeri eseményre utalna.

¹⁰⁶ 1Mózes 12:9.

¹⁰⁷ 2Királyok 3:24.

¹⁰⁸ 1Sámuel 22:13.

¹⁰⁹ 1Királyok 20:37.

¹¹⁰ Uo. 2:12.

נתהי הפנם – ...és lett féreg...¹¹¹ – הרחישָה – [A hákinám] a férgek sokaságára [utal]. – פדוליר"א בלעז – Ófranciául *pedoliere*.¹¹²

ויעשו כן החרטמים בלטיהם להוציא את הפנם ולא יכלו, נתהי הפנם באדם ובבהמה.
(שמות ח, יד)

És hasonlóképpen cselekedtek az írástudók bűvészetükkel, hogy előhozzák a férgeket, de nem bírták; azonban a féreg már rajta volt emberen és állaton. (2Mózes 8:14.)

לבראתם מקום אחר – ...hogy előhozzák a férgeket... – להוציא את הפנם – [Azaz,] hogy valahonnét máshonnét előteremtsék azokat.¹¹³

– שאין השד שולט – ...de nem bírták... – ולא יכלו – Mert egy démonnak nincsen hatalma – על בריה פחותה מכשעורה – olyan teremtmény felett, amely kisebb, mint egy árpaszem.

ויאמרו החרטמים אל פרעה אצבע אלהים הוא, ויחזק לב פרעה ולא שמע אלהם באשר דבר יהנה. (שמות ח, טו)

És szólottak az írástudók a fáraóhoz: Isten uja ez! De a fáraó szíve megkeményedett és nem hallgatott rájuk, amint megmondta az Örökkévaló. (2Mózes 8:15.)

– מכה זו אינה על ידי כשפים – ...Isten uja ez!... – אצבע אלהים הוא – [Vagyis] ezt a csapást nem varázslattal idézték elő; – מאת המקום היא – ez Istentől való.

– ולא ישמע אליכם פרעה – ...amint megmondta az Örökkévaló. – באשר דבר יה – „Azonban a fáraó nem fog rátok hallgatni.”¹¹⁴

ויאמר יהנה אל משה השכם בבקר והתיצב לפני פרעה הנה יוצא המימה, ואמרת אליו כה אמר יהנה שלח עמי ויעבדני. (שמות ח, טז)

És szólt az Örökkévaló Mózesnek: Kelj fel kora reggel és állj meg a fáraó előtt, amikor kijön a víz mellé és mondd meg neki: Így szól az Örökkévaló; bocsásd szabadon népem, hogy szolgáljanak engem. (2Mózes 8:16.)

¹¹¹ Miért az egyes számú alak?

¹¹² Lásd fentebb a 2. vershez fűzött kommentárt.

¹¹³ A föld porából ugyanis már nem tudták, hiszen az mind féreggé változott.

¹¹⁴ Fentebb 7:4.

כִּי אִם אֵינְךָ מְשַׁלַּח אֶת עַמִּי הַנְּנִי מִשְׁלִיחַ בְּךָ וּבַעֲבֹדֶיךָ וּבַעֲמָן וּבְכַתְּיָךְ אֶת הָעָרֹב, וּמָלְאוּ בְּתֵי מִצְרַיִם אֶת הָעָרֹב וְגַם הָאֲדָמָה אֲשֶׁר הֵם עָלֶיהָ. (שמות ח, יז)

Mert ha nem bocsátod szabadon népemet, akkor én rád, szolgálidra, népedre és házaidra szabadítom az állatok keverékét, és megtelnek Egyiptom házai az állatok keverékével, sőt a föld is, ahol élnek. (2Mózes 8:17.)

מְשַׁלַּח בְּךָ – ...én rád... szabadítom... – מְנַרְהָ בְּךָ – [Azaz] felbujtom ellened. – וְכֵן וְשֵׁן בְּהִמּוֹת אֲשַׁלַּח בָּם – Hasonlóan: „Ellenük küldöm (ásálách) a vadállatok fogát,”¹¹⁵ – לְשׁוֹן שְׁסוּי – [ahol az ásálách] egy felbujtás-t jelentő kifejezés. – אֵינְצִיט”ר – Ófranciául *enticier*. – בְּלַעַז –

...az állatok keverékét... – כֹּל מִיְנֵי חַיּוֹת רְעוּת – mindenféle vadállatot, – בְּעֶרְבוּבָא – keverve, – וְהָיוּ וּנְחָשִׁים וְעַקְרָבִים – kígyókat és skorpiókat – Az Ágádá indokolja, – מְשַׁחֲתִים בָּהֶם – melyek pusztítottak. – וַיֵּשׁ טַעַם בְּדָרְךָ בְּאַגְדָּה – hogy mire volt jó minden egyes csapás. – בְּטַכְסִיסִי – Királyok hadi taktikájával támadta őket [az Örökkévaló], – מְלַחְמוֹת מְלָכִים בָּא עָלֵיהֶם – ahogy egy királyság szokott szorongatni egy várost: – כְּסֻדָּר מְלָכוֹת כְּשֶׁצָּרָה עַל עִיר – először elrontja a forrásait [= első csapás, a víz vérré válása], – וְאַחַר כֵּן תּוֹקְעִין עָלֵיהֶם וּמְרִיעִין בְּשׁוֹפְרוֹת – azután harci riadót fújnak, kürtökkel – לְיִרְאָם וּלְבַהֵלֵם – megfélemlítik és pánikba ejtik őket. – וְכֵן הִצְפְּרָדַעִים – Ugyanígy a békák brekegnek és zajonganak stb., – כְּדֹאִיתָא – במְדַרְשׁ רַבֵּי תַנְחוּמָא – ahogy írva van Tánchumá rabbi Midrásában.¹¹⁶

וְהַפְּלִיתִי בַיּוֹם הַהוּא אֶת אֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר עַמִּי עֹמֵד עָלֶיהָ לְבַלְתִּי הָיוֹת שָׁם עָרֹב, לְמַעַן תִּדַּע כִּי אֲנִי יְהוָה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ. (שמות ח, יח)

És különválasztom azon a napon Gósen földjét, amelyen népem él, hogy ne legyen rajta állatok keveréke és megtudod: Én vagyok az Örökkévaló e föld közepén. (2Mózes 8:18.)

¹¹⁵ 5Mózes 32:24.

¹¹⁶ Bo 4. Azután nyilakat lőnek beléjük – ez a férgek csapása, ugyanis a férgek, úgy fúrták be magukat az egyiptomiak testébe, mint a nyilak. Ezt követően vadakat küldenek rájuk – ez a vadállatok csapása. Azután járványt hoznak rájuk – ez a dögvész csapása. Ezután égető olajat öntenek rájuk – ez az izzó kiütések csapása. Ezek után köveket szórnak rájuk ágyúból – ez a jégeső csapása. Ezután rájuk eresztenek mindenféle népséget – ez a sáskajárás csapása. Majd börtönbe zárják őket – ez a sötétség csapása. És mindezek után megölik népük nagyjait – ez pedig nem más, mint, az elsősülöttek csapása.

וְהִפְלִיתִי – És különválasztom... – וְהִפְרַשְׁתִּי – [Vöhifléti azt jelenti:] és különválasztom. – וְכֵן וְהִפְלָה ה' – Hasonlóan: „És megkülönböztetést tesz az Örökkévaló.”¹¹⁷ – וְכֵן לֹא נִפְלֵאת הָיָא מִמֶּךָ – Hasonlóan: „és nem távoleső,”¹¹⁸ – לֹא מִכְדָּלֶת וּמִפְרַשֶׁת הָיָא מִמֶּךָ – [azaz] nincs sem különválasztva, sem elkülönítve tőled.

וְשָׁמַתִּי פְדַת בֵּין עַמִּי וּבֵין עַמְּךָ, לְמַחֵר יִהְיֶה הָאֵת הַזֶּה. (שמות ח, ט)

e föld közepén. – אָף עַל פִּי שְׁשִׁכְנֵי בְּשָׁמַיִם – Noha Isteni Jelenlétem a mennyekben lakozik, – גִּזְרֵתִי מִתְקַיֶּמֶת בַּתְּחוּנִים – rendeleteimet az alanti világokban teljesítik.

És védelmi [jelet] tesztek népem és néped közé és holnap teljesül e jel. (2Mózes 8:19.)

וְשָׁמַתִּי פְדַת – És védelmi [jelet] tesztek... – שְׂיִבְדִּיל בֵּין עַמִּי וּבֵין עַמְּךָ – Amely elkülöníti az Én népemet a te népedtől.¹¹⁹

וַיַּעַשׂ יְהוָה כֵּן וַיָּבֵא עָרֹב כְּבֹד בֵּיתָהּ פְּרַעֲהַ וּבֵית עַבְדָּיו, וּבְכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם תִּשְׁחַת הָאֶרֶץ מִפְּנֵי הָעָרֹב. (שמות ח, כ)

És így cselekedett az Örökkévaló és vadállatok keverék sokasága hatolt be a fáraó házába és szolgálai házába és Egyiptom egész országába és pusztult az ország a vadállatok sokasága miatt. (2Mózes 8:20.)

...pusztult az ország... – וַיִּשְׁחַתֶּת הָאֶרֶץ – [Tisáchét háárec azt jelenti, hogy] pusztult¹²⁰ az ország; – מִתְחַבֵּלֶת אֶרְעָא – [Onkelosz fordításában:] itchábálát ár'á.¹²¹

וַיִּקְרָא פְּרַעֲהַ אֶל מֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן, וַיֹּאמֶר לָכֵן זָבַחוּ לְאֱלֹהֵיכֶם בְּאֶרֶץ. (שמות ח, כא)

És hívatta a fáraó Mózeszt és Áront és mondta: Menjetek, áldozatok a ti Isteneteknek [itt,] az ország belsejében. (2Mózes 8:21.)

...áldozatok a ti Isteneteknek [itt,] az ország belsejében. – בְּמִקוֹמְכֶם – [Azaz] „ott, ahol most tartózkodtok; – וְלֹא תֵלְכוּ בַּמִּדְבָּר – ne menjetek [ezért] a pusztaságba.”

¹¹⁷ Lentebb 9:4.

¹¹⁸ 5Mózes 30:11.

¹¹⁹ Vagyis Izrael fiait nem fogja érinteni a csapás.

¹²⁰ Jóllehet a *tisáchét* jövő idejű alak.

¹²¹ Múlt idő.

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לֹא נִכּוֹן לַעֲשׂוֹת כֵּן כִּי תוֹעֲבַת מִצְרַיִם נִזְבַּח לִיהוָה אֱלֹהֵינוּ, הֲנָן נִזְבַּח אֶת תוֹעֲבַת מִצְרַיִם לְעֵינֵיהֶם וְלֹא יִסְקְלֵנוּ. (שמות ח, כב)

És felelt Mózes: Nem helyes így cselekedni, mert mi Egyiptom irtózatát áldozzuk az Örökkévalónak, a mi Istenünknek; íme, ha mi szemük láttára áldozzuk Egyiptom irtózatát, vajon nem fognak-e bennünket megkövezni? (2Mózes 8:22.)

irtózat - ...Egyiptom irtózatát...¹²² - וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה - [Az „irtózat” kifejezés itt tk.] azokra [a tárgyakra utal], amelyeket az egyiptomiak tisztelnek,¹²³ - כְּמוֹ וּלְמִלְכֵם תוֹעֲבַת בְּנֵי עַמּוֹן - mint az „és Milkómnak, az Ammón fiai utálatos bálványának (toávát)” [szövegrészben].¹²⁴ - וַאֲצֵל יִשְׂרָאֵל קוֹרָא אוֹתָהּ תוֹעֲבָה - [A Szentírás] csupán akkor nevezi ezeket irtózatnak, amikor Izraelhez beszél.¹²⁵ - וְעוֹד - יש לומר בְּלִשׁוֹן אַחֵר תוֹעֲבַת מִצְרַיִם - A toávát micrájim [kifejezés] még egy másik módon is értelmezhető: - דְּבַר שְׂנְאוֹי הוּא לְמִצְרַיִם - Irtózatos dolog lenne Egyiptom számára - זְבִיחָהּ שְׂאֵנוּ זֹבְחִים - [ha tanúja lenne] az általunk hozott áldozatnak, - שִׁהְרֵי יִרְאַתָּם אָנוּ זֹבְחִים - hiszen mi az ő istenüket áldozzuk fel.

...vajon nem fognak-e bennünket megkövezni? - בְּתַמְיָה - Ez egy kérdés.¹²⁶

דֶּרֶךְ שְׁלֵשֶׁת יָמִים גֵּלַךְ בַּמִּדְבָּר, וְנִזְבַּחְנוּ לִיהוָה אֱלֹהֵינוּ כְּאֲשֶׁר יֹאמֵר אֱלֹהֵינוּ. (שמות ח, כג)

Háromnapi járóutat akarunk menni a sivatagban és áldozni fogunk Örökkévaló Istenünknek, amint meghagyja nekünk. (2Mózes 8:23.)

וַיֹּאמֶר פְּרַעֲהַ אֲנֹכִי אֲשַׁלַּח אֶתְכֶם וְזִבְחֶתֶם לִיהוָה אֱלֹהֵיכֶם בַּמִּדְבָּר כִּי הָרַחֵק לֹא תִרְחִיקוּ לְלֶכֶת, הֲעִתִּירוּ בְעַדִּי. (שמות ח, כד)

És szólt a fáraó: Én elbocsátalak titeket és áldozatok az Örökkévaló Isteneteknek a sivatagban, csak ne menjetek nagyon messzire; imádkozzatok értem! (2Mózes 8:24.)

¹²² Hogyan nevezhette Mózes a fáraó előtt Egyiptom bálványait irtózatnak?

¹²³ Vagyis a bálványaikra.

¹²⁴ 2Királyok 23:13.

¹²⁵ Vagyis amikor Mózes a fáraóhoz beszélt, akkor az egyiptomi bálványokat isteneknek nevezte. Azonban a Szentírásban, amely Izrael fiait szólítja meg, ezek a bálványok toévá, azaz „irtózat” néven említettek.

¹²⁶ Jóllehet a héber szintaxis alapján kijelenségnek gondolhatnánk.

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה הִנֵּה אָנֹכִי יוֹצֵא מֵעַמְּךָ וְהִעַתְרְתִּי אֵל יְהוָה וְסַר הָעָרֹב מִפְּרֹעַה מֵעַבְדֶּיךָ וּמֵעַמּוֹ
מִחַר, כִּי אֵל יִסֹּף פְּרֹעַה הַחֵל לְבַלְתִּי שַׁלַּח אֶת הָעָם לְזִבְחֵי לַיהוָה. (שמות ח, כה)

És szólt Mózes: Íme én eltávozom tőled és könyörögni fogok az Örökkévalóhoz, hogy elvonuljon a gyülevész rovar a fáraóról, szolgáliról és népéről holnap; csak ne úzzön játékot többé a fáraó, nem bocsátva el a népet, hogy áldozzon az Örökkévalónak. (2Mózes 8:25.)

הַחֵל – ...ne úzzön játékot [velünk]... – כְּמוֹ לְהַחֵל – [Hátél] ugyanaz, mint löhátél.¹²⁷

וַיֹּצֵא מֹשֶׁה מַעַם פְּרֹעַה, וַיַּעֲתֶר אֵל יְהוָה. (שמות ח, כו)

És eltávozott Mózes a fáraó elől és könyörgött az Örökkévalóhoz. (2Mózes 8:26.)

וַיַּעֲתֶר אֵל ה' – ...és könyörgött az Örökkévalóhoz. – נִתְאַמַּץ בְּתַפְלָה – [Vájetár¹²⁸ azt jelenti:] hevesen fohászkodott. – וְכֵן אִם בָּא לִדְבַר וַיַּעֲתֶר – Hasonlóan: ha [a Szentírás] a vájá'tir alakot¹²⁹ akarta volna használni, – הָיָה יָכוֹל לִדְבַר – megtehetette volna, – וּמִשְׁמַע וַיְרַבֶּה בְּתַפְלָה – és akkor [a szöveg] azt jelentené, hogy számos [szóval] fohászkodott.¹³⁰ – דֵּעַ כִּי – De így, hogy vájifál¹³¹ az alak, – מִשְׁמַע וַיְרַבֶּה לְהַתְּפִיל – azt jelenti, hogy növelte fohászának [intenzitását].¹³²

וַיַּעַשׂ יְהוָה כְּדִבְרֵי מֹשֶׁה וַיִּסַּר הָעָרֹב מִפְּרֹעַה מֵעַבְדֶּיךָ וּמֵעַמּוֹ, לֹא נִשְׂאָר אֶחָד. (שמות ח, כז)

És az Örökkévaló Mózes szava szerint cselekedett, és eltávolította a vadállatokat a fáraóról, szolgáliról és népéről; nem maradt egy sem. (2Mózes 8:27.)

¹²⁷ A főnévi igenév kifejezhető ל-del és ל nélkül is.

¹²⁸ Kál alakban.

¹²⁹ Azaz a hif'il alakot.

¹³⁰ Vagyis sokat fohászkodott.

¹³¹ Azaz kál.

¹³² Összefoglalásul: a vájetár kál-ban azt jelenti, hogy csupán egyszer fohászkodott, de akkor nagy hévvel és összpontosítással; a a vájá'tir hif'il-ben viszont azt jelentené, hogy mennyiségileg növelte meg fohászainak számát, magyarul többször fohászkodott.

וְלֹא מָתוּ כְּמוֹ שְׂמָתוֹ – **...és eltávolította a vadállatokat...** – וַיִּסַּר הָעֶרְבִים – Nem pusztultak el, mint a békák,¹³³ – שָׂאֵם מָתוּ – ha ugyanis elpusztultak volna, – הִיָּה לָהֶם הַנְּאָה בְּעוֹרוֹתָם – [az egyiptomiak] hasznot húzhattak volna az irhájukból.

וַיִּכְבֵּד פְּרַעֲהַ אֶת לְבוֹ גַם בַּפְּעַם הַזֹּאת, וְלֹא שָׁלַח אֶת הָעָם. (שמות ח, כח)

És megkeményítette a fáraó az ő szívét ez alkalommal is, és nem bocsátotta el a népet. (2Mózes 8:28.)

אֵף עַל פִּי שְׂאָמַר – [Újfént az történt, hogy] noha azt mondta, – אֲנֹכִי אֲשַׁלַּח אֶתְכֶם – „Elküldelek titeket,”¹³⁴ – לֹא קִיַּם הַבְּטָחָתוֹ – nem tartotta meg az ígértét.

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה בֹּא אֶל פְּרַעֲהַ, וּדְבַרְתָּ אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שְׁלַח אֶת עַמִּי וַיַּעֲבֲדֵנִי. (שמות ט, א)

És szólott az Örökkévaló Mózeshez: Menj be a fáraóhoz és szólj hozzá: Így szól az Örökkévaló, a héberek Istene, bocsásd szabadon népemet, hogy szolgáljanak engem! (2Mózes 9:1.)

כִּי אִם מָאֵן אֶתָּה לְשַׁלַּח, וְעוֹדֶךָ מִתְּוִיק בָּם. (שמות ט, ב)

Mert ha tovább vonakodsz őket szabadon bocsátani és még mindig hatalmadban tartod őket... (2Mózes 9:2.)

אֶחְזוּ בָם – [Mácházik bám azt jelenti:] feltartóztatod őket, – כְּמוֹ וְהִחְזִיקָה בְּמַבּוּשָׁיו – mint az „és megragadjja (üöhecheziká) annak szemérmét”¹³⁵ [szövegrészben].

הִנֵּה יַד יְהוָה הוֹיָה בְּמִקְנֶךָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה בְּסוּסִים בְּחֻמְרִים בְּגַמְלִים בְּבָקָר וּבְצֹאֵן, דָּבָר כָּבֵד מְאֹד. (שמות ט, ג)

...íme, az Örökkévaló keze nehezedik a te jószágodra, mely a mezőn van, a lovakra, a szamarakra, a tevékre, a szarvasmarhákra és a juhokra nagyon súlyos dögvészben. (2Mózes 9:3.)

¹³³ Lásd a 9. verset.

¹³⁴ 24. vers.

¹³⁵ 5Mózes 25:11.

להוֹיָהּ – לשוֹן הַיָּהוּה – **...íme, az Örökkévaló keze nehezedik...** – [A *hojál*] jelen idejű alak, – כִּי בֵן יֵאָמֵר בְּלִשׁוֹן נִקְבָּה – mert [a *hájá* ige] ilyen alakot vesz fel nőnemben. – עַל שְׁעֵבֶר הַיָּתֵה – múlt időben: *hájtá* („ő volt”), – וְעַל הַעֲתִיד תִּהְיֶה – jövő időben: *tihje* („ő lesz”), – וְעַל הָעוֹמֵד הַיָּהוּה – jelen időben pedig: *hojál* („ő van”); – כְּמוֹ עוֹשֶׂה רוּצָה רוּצָה – ez ugyanaz az alak, mint az *oszá* (csinál), *rocá* (akar), *roá* (lát).

וְהִפְלָה יְהוָה בֵּין מִקְנֵה יִשְׂרָאֵל וּבֵין מִקְנֵה מִצְרַיִם, וְלֹא יָמוּת מִכָּל לְבַנֵּי יִשְׂרָאֵל דָּבָר. (שמות ט, ד)

És megkülönböztetést tesz az Örökkévaló Izráel jószágá és Egyiptom jószágá között és nem pusztul el semmi mindabból, ami Izráel fiaié. (2Mózes 9:4.)

וְהִפְלָה – **És megkülönböztetést tesz...** – וְהִבְדִּיל – [Vöhiflá azt jelenti:] el fogja különíteni.

וַיֵּשֶׁם יְהוָה מוֹעֵד לְאֹמֶר, מִחֹר יַעֲשֶׂה יְהוָה הַדְּבָר הַזֶּה בְּאֶרֶץ. (שמות ט, ה)

És határnapot tűzött ki az Örökkévaló, mondván, holnap viszi végbe az Örökkévaló ezt a dolgot az országban. (2Mózes 9:5.)

וַיַּעַשׂ יְהוָה אֵת הַדְּבָר הַזֶּה מִמְּחֻרָת וַיָּמָת כָּל מִקְנֵה מִצְרַיִם, וּמִמִּקְנֵה בְנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא מָת אֶחָד. (שמות ט, ו)

És megcselekedte az Örökkévaló ezt a dolgot másodnapra és elpusztult Egyiptom minden jószágá és Izráel fiainak jószágából nem hullott el egy sem. (2Mózes 9:6.)

וַיִּשְׁלַח פְּרַעֲהוּ וְהִנֵּה לֹא מָת מִמִּקְנֵה יִשְׂרָאֵל עַד אֶחָד, וַיִּכְבַּד לֵב פְּרַעֲהוּ וְלֹא שָׁלַח אֵת הָעָם. (שמות ט, ז)

És elküldött a fáraó és íme, Izráel jószágából nem pusztult el még csak egy sem, de a fáraó szíve ismét makacs lett és nem bocsátotta szabadon a népet. (2Mózes 9:7.)

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה וְאַל אֲהַרֵץ קַחוּ לָכֶם מֵלֵא חֲפִנֵיכֶם פִּיחַ כִּבְשָׁן, וַיִּזְרְקוּ מֹשֶׁה הַשָּׁמַיְמָה לְעֵינֵי פְּרַעֲהוּ. (שמות ט, ח)

És szólt az Örökkévaló Mózeshez és Áronhoz: Vegyetek teli marokkal kormot a tűzhelyről és szórja azt Mózes az ég felé a fáraó szeme előtt. (2Mózes 9:8.)

מְלֵא תֵּלִי מָרוֹקְקִים – ...**teli marokkal...** – ילויני"ש בְּלֶעַז – Ófranciául *jelones*.

פִּיחַ תְּבַשְׁן – ...**kormot a tűzhelyről...** – דְּבַר הַנֶּפֶח מִן הַתְּבַשְׁתִּים עֲמוּמִים – [A piách az.] amit elszáll a hamvadó parazsakról, – הַנְּשָׂרְפִים בְּכַבֵּשׁן – amelyek a tűzhelyen égtek; – וּבְלֶעַז אוֹלְבִי"ש – ófranciául *olves* (tűzhely hamu). – פִּיחַ לְשׁוֹן הַפֶּהָה – A piách-nak ugyanaz a gyökere, mint a *háfáchá*¹³⁶ [szónak], – שְׁהָרוּחַ מְפִיחֵן וּמְפָרִיחֵן – mert a szél elfújja és szerteszórja.

וַיִּזְרֹק מֹשֶׁה – ...**és szórja azt Mózes...**¹³⁷ – וְכֵן דְּבַר הַנְּזָרֵק בְּכַח – És mivel bármit, amit nagy erővel hajítanak, – אֵינוּ נִזְרָק אֶלָּא בְּיַד אַחַת – azt csupán egy kézzel hajítják, – הָרֵי נִסִּים הָרִבָּה – [ebből arra következtethetünk, hogy] több csoda is történt: – אֶחָד שְׁהַחֲזִיק קָמְצוּ שֶׁל מֹשֶׁה – az egyik, hogy Mózes egyetlen markába befért – מְלֵא תֵּלִי מָרוֹקְקִים – mind az ő, mind pedig Áron maroknyi [korma]¹³⁸; – וְאֶחָד שְׁהִלֵּךְ הָאֶבֶק – a másik pedig, hogy a korom szétterjedt – עַל כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם – Egyiptom egész országa fölött.

וְהָיָה לְאֶבֶק עַל כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם, וְהָיָה עַל הָאָדָם וְעַל הַבְּהֵמָה לְשַׁחֵן פָּרַח אֲבַעְבָּעוֹת בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם. (שמות ט, ט)

És váljék porfelhővé egész Egyiptom országa fölött és legyen az emberen és állaton fakadó hólyagos fekélylyé Egyiptom egész országában. (2Mózes 9:9.)

לְשַׁחֵן פָּרַח אֲבַעְבָּעוֹת – ...**fakadó hólyagos fekélylyé...** – כְּתַרְגוּמוֹ – Onkelosz fordításában: – לְשַׁחֵן סָגִי אֲבַעְבָּעִין – *lösichin szágé ávábuin*, – שְׁעַל יָדוֹ – [ami azt jelenti, hogy] rajta (a *schin*) keresztül – צוֹמְחִין בְּהֵן בּוֹעוֹת – fekélyek fakadtak fel.

וְהָרִבָּה יֵשׁ – ...**hólyag...** – לְשׁוֹן תְּמִימוֹת – *Schin* azt jelenti: *forróság*.¹³⁹ – וְהָרִבָּה יֵשׁ – Számos példa van erre a Misnában: – שְׁנָה שְׁחֻנָּה – [pl.] *sáná schuná* – „egy forró év.”

וַיִּקְחוּ אֶת פִּיחַ הַתְּבַשְׁן וַיַּעֲמְדוּ לִפְנֵי פָרְעֹה וַיִּזְרֹק אֹתוֹ מֹשֶׁה הַשְּׂמִימָה, וַיְהִי שַׁחֵן אֲבַעְבָּעוֹת פָּרַח בְּאָדָם וּבַבְּהֵמָה. (שמות ט, י)

És vették a kemence kormát, odaálltak a fáraó elé, és Mózes felszórta az ég felé és lett fakadó hólyagos fekélylyé emberen és állaton. (2Mózes 9:10.)

¹³⁶ Fújás.

¹³⁷ 1. Két szó létezik a héberben a dobás, hajítás, szórás kifejezésére: *zriká* és *hásláchá*. A *zriká* olyan hajítás, amelyet nagy erővel hajtanak végre. 2. *hásámájma* – az ég felé – nagy erővel való hajításra, szórásra utal.

¹³⁸ A szövegben ugyanis az áll: *mölo cháfnéchem* – mindkettőtök *teli maroknyi [korma]*.

¹³⁹ Vagyis a felhólyagzás forrósága idézte elő a fekélyeket.

בְּאָדָם וּבְבְהֵמָה – ...emberen és állaton. – וְאֵם תֹּאמַר – És ha azt fogod kérdezni: – וַהֲלֹא כָּבֹד נִאֶמַר – honnan volt nekik állatuk, – וַיֵּלֶךְ אֱלֹהִים מִן־מִצְרָיִם – hiszen azt olvashatjuk:¹⁴⁰ – וַיֵּלֶךְ אֱלֹהִים מִן־מִצְרָיִם – „És elpusztult Egyiptom minden jószágá”? – אֲלֵא – [A válasz, hogy] valójában – לֹא נִגְזְרָה גְזֵרָה – csak azokat sújtotta a rendelet, – אֲלֵא עַל אוֹתָן שֶׁבְּשָׂדוֹת בְּלֶבֶד – amelyek a mezőkön voltak, – שֶׁנֶּאֱמַר – ahogy írva van:¹⁴¹ – בְּמִקְנֵי אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה – „...jószágodat, mely a mezőn van”, – וַהֲיָרָא אֶת דְּבָרֵי – de aki félté az Örökkévaló szavát, – הַיְנִים אֶת מִקְנֵהוּ אֶל הַבָּתִּים – beterelte jószágát a házakba.¹⁴² – וַיִּכְתֹּב מִשְׁנֵי בְּמִכְלִיטָא – Így van ez megírva a *Möchiltában* – אֶצְלַי נִיֶּקַח – a „...vett hatszáz kiválogatott szekeret” vers kapcsán.¹⁴³

וְלֹא יָכְלוּ הַחֲרֻטָּמִים לַעֲמֹד לְפָנָי מִשֶּׁהַ מְפָנֵי הַשָּׁחִין, כִּי הָיָה הַשָּׁחִין בְּחֲרֻטָּמָם וּבְכָל מִצְרָיִם.
(שמות ט, יא)

És nem tudtak az írástudók helytállani Mózes előtt a fekély miatt, mert fekély volt az írástudókon és egész Egyiptomon. (2Mózes 9:11.)

וַיִּחְזַק יְהוָה אֶת לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שָׁמַע אֶלְהֵם, כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה. (שמות ט, יב)

És az Örökkévaló megkeményítette a fáraó szívét és nem hallgatott rájuk, amint megmondta az Örökkévaló Mózesnek. (2Mózes 9:12.)

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה הֲשָׁכַם בְּבִקְרֹוֹ וְהִתְנַצַּב לְפָנָי פַּרְעֹה, וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שְׁלַח אֶת עַמִּי וַיַּעֲבֹדְנִי. (שמות ט, יג)

És szólt az Örökkévaló Mózeshez: Kelj fel korán, kora virradatkor és állj meg a fáraó előtt és mondd meg néki, így szól az Örökkévaló, a hébernek Istene: Bocsásd el népem, hogy szolgáljanak engem! (2Mózes 9:13.)

כִּי בִפְעֻם הַזֹּאת אָנֹכִי שֹׁלַח אֶת כָּל מַגְפֹּתַי אֵל לִבְךָ וּבְעַבְדֶיךָ וּבְעַמְּךָ, בְּעַבּוֹר תִּדְעֵה כִּי אֵין כְּמֹנֵי בְּכָל הָאָרֶץ. (שמות ט, יד)

Mert most minden sújtó csapásomat szívedre küldöm és szolgáljadra és népedre, hogy megismerd: nincs hozzám fogható hatalom az egész földön. (2Mózes 9:14.)

¹⁴⁰ 6. vers.

¹⁴¹ Uo. 3.

¹⁴² Lásd uo. 20.

¹⁴³ Uo. 14:7.

אֶת כָּל מַגְפֵּיתִי – ...minden sújtó csapásomat...¹⁴⁴ – לְמַדְנוּ מִכַּאן – Innen tanuljuk azt, – שְׂמַכַת בְּכוֹרוֹת – hogy a mákát böchorot¹⁴⁵ – שְׂקוּלָה כְּנֶגֶד כָּל הַמְּכּוֹת – egyenértékű az összes többi csapással.

כִּי עָתָה שְׂלַחְתִּי אֶת יָדִי וְאֶת אוֹתְךָ וְאֶת עַמְּךָ בְּדָבָר, וְתִכְחַד מִן הָאָרֶץ. (שמות ט, ט)

Bizonyyal, ha most kinyújtanám karomat és sújtanalak téged és népedet halálvésszel, kipusztulnál a földről. (2Mózes 9:15.)

Bizonyyal, ha most kinyújtanám karomat stb. – כִּי אֵלּוּ רְצִיתִי – Azaz: „Ha akartam volna [akkor], – כִּשְׁהִיְתָה יָדִי בְּמִקְנֶךָ – amikor a kezem [lesújtott] lábásjóságaidra, – שְׂהִכִּיתִים בְּדָבָר – amikor dögvésszel sújtottam őket, – עִם הַבְּהֵמוֹת – az állatokkal együtt lesújthattam volna akkor rád és népedre is, – וְתִכְחַד מִן הָאָרֶץ – és akkor **kipusztulnál a földről,** – אֲכַל בְּעֵבוֹר זֹאת הָעֲמֻדָּתִיךָ וְגוֹמֵר – **Azonban megtartottalak azért, hogy...**”¹⁴⁶

וְאוֹלָם בְּעֵבוֹר זֹאת הָעֲמֻדָּתִיךָ בְּעֵבוֹר הַרְאִיתְךָ אֶת כְּחֹי, וְלִמְעַן סִפֵּר שְׂמִי בְּכָל הָאָרֶץ. (שמות ט, טז)

Azonban megtartottalak azért, hogy megmutassam neked hatalmamat és hogy hangoztassák Nevemet az egész földön. (2Mózes 9:16.)

עוֹדֶךָ מִסְתּוֹלֵל בְּעַמִּי, לְבִלְתִּי שִׁלְחָם. (שמות ט, יז)

Még mindig zsarnokoskodsز népem fölött, és nem bocsátod el őket! (2Mózes 9:17.)

עוֹדֶךָ מִסְתּוֹלֵל בְּעַמִּי – **Még mindig zsarnokoskodsز népem fölött** (*misztolél böámi*)... – כְּתַרְגּוּמוֹ – Onkelosz fordításában: – כְּבִישֵׁת בֵּיהַ בְּעַמִּי – „Sanyargatod népemet.” – וְהוּא מְגִזֵּרֵת מִסְלָה – [A *misztolél* szónak] ugyanaz a gyökere, mint a

¹⁴⁴ Hogyan utalhat a „minden sújtó csapásom” a *jégeső* csapására?

¹⁴⁵ A *mákát böchorot* az elsőszülöttek halálának csapása, egyben a tizedik és utolsó a csapások sorában. Intenzív vita folyik a kommentárookban azt illetően, hogy mivégre esik itt szó a *mákát böchorot*-ról. Íme kettő az e kérdésre adott válaszok közül: 1. Az orleans-i Rábénu Tám, Mizráchi: a *mákát böchorot* ezen a helyen azokra az érő gyümölcsökre (a *bikurim* szóból) utal, amelyeket elpusztított a jégeső. Lásd Rásinak a 9:31-hez írt kommentárját. 2. *Gur Árje*: A *mákát böchorot* ezen a helyen is az elsőszülöttek halálára utal. Isten figyelmeztette a fáraót, hogy ha továbbra is megmakacsolja magát, végül a *mákát böchorot* is sújtani fogja.

¹⁴⁶ 16. vers.

möszilá [szónak], – דִּמְתַּרְגְּמִינָן אוֹרְחָ כְּבִישָׂא – amit Onkelosz így fordít: „kitaposott út.”¹⁴⁷ – וּבְלִעָזָה קְלִיקִּי־ר – Ófranciául *chalchier*.

– וּבְכָר פְּרָשְׁתִּי בְּסוֹף וַיְהִי מִקֶּץ – A *Mikéc* hetiszakasz végén már elmagyaráztam,¹⁴⁸ – כָּל תִּיבָה שֶׁתַּחֲלֵת יְסוּדָהּ סִמָּךְ – hogy minden olyan szó esetében, amelynek az első gyökbetűje ס (számech), – וְהִיא בָּאָה לְדַבֵּר בְּלִשׁוֹן מִתְפַּעֵל – és *hitpáél*¹⁴⁹ alakot vesz fel, – נוֹתֵן הַתִּיּוֹ שֶׁל שְׁמוּשׁ – egy ת kerül – שֶׁל עֵקֶר – a gyökbetűk közé,¹⁵⁰ – כְּגוֹן זֶה – mint ebben (*misztolél*) az esetben is, – וּכְגוֹן – vagy például [a következő esetekben]: – וַיִּסְתַּבֵּל הַחֶגֶב – „a sáska nehezen vonszolja magát (*vojsztábél hechágáv*),”¹⁵¹ – מִגְזֵרֶת סִבָּל – ahol a *jisztábél* ige gyöke *szábal* („terhet cipel”), – כִּי תִשְׁתַּרֵּר עָלֵינוּ – [vagy] „hogy még úrnak is föltozol magadat fölöttünk (*ki tisztárér álénu*),”¹⁵² – מִגְזֵרֶת שֶׁר וְנָגִיד – ahol a [*tisztárér*] gyöke a *szár vonágid* „herceg és nemesember” kifejezésből, – וְכֵן מִסְתַּבֵּל הָיִית – [vagy] „Figyeltem (*misztákál hávét*).”¹⁵³

הֲנִי מִמְטִיר כְּעֵת מִחֹר בְּרֹד כְּבֹד מֵאֹד, אֲשֶׁר לֹא הָיָה כְּמֵהוּ בְּמִצְרַיִם לְמֵן הַיּוֹם הַזֶּה וְעַד עֵתָהּ. (שמות ט, יח)

Azért, íme, hullatok holnap ilyen időtájban igen nehéz jégesőt, amilyen nem volt Egyiptomban alapításának napja óta mostanig. (2Mózes 9:18.)

כְּעֵת מִחֹר – ...holnap ilyen időtájban... – [Káét máchár azt jelenti:] holnap ugyanebben az időben.¹⁵⁴ – שְׂרֵט לוֹ שְׂרִיטָה בְּכוֹתֵל – Karcolt egy jelet a falra – לְמִחֹר כְּשֶׁתִּגְיַע חֲמָה לְכָאן – [és azt mondta:] „Holnap, amikor a nap ideér, – יָרַד – jégeső fog hullani.”

הַיּוֹסְדָהּ – ...alapításának napja... – שֶׁנִּתְיַסְדָהּ – [Hivászdá azt jelenti:] hogy megalapították. – וְכָל תִּיבָה שֶׁתַּחֲלֵת יְסוּדָהּ יוֹד – Minden olyan szó [esetében], amelynek az első gyökbetűje י, – כְּגוֹן יֹסֵד יָלֹד – például: *jászád* (alapított), *jálođ* (szült), – יָדַע יָסַר – *jádoá* (tudott), *jászor* (elmozdított), – כִּשְׂהִיא מִתְפַּעֵלָת – amikor *hitpáél*¹⁵⁵ alakot vesz fel, – תְּבֵא הַתִּיּוֹ בְּמִקוֹם הַיּוֹד – egy ו kerül a י helyére, – כְּמוֹ

¹⁴⁷ 4Mózes 20:19.

¹⁴⁸ 1Mózes 44:16.

¹⁴⁹ Visszaható ige.

¹⁵⁰ Más igékkel ellentétben, ahol a ת a gyökbetűk elé kerül; mint például a לבש (öltözni) gyök esetében: *hitlábés – felöltözött*.

¹⁵¹ *Prédikátor* 12:5.

¹⁵² 4Mózes 16:13.

¹⁵³ *Dániel* 7:8.

¹⁵⁴ De hogyan lehet ezt tudni óra nélkül?

¹⁵⁵ Visszaható.

הַנִּסְדָּה הַנִּלְדָּה – mint [a következő szavak esetében]: *hivászdá* (megalapított) vagy *hiváldá* (megszületett),¹⁵⁶ – וַיִּנְדַע – *vájivádá* („megtudódott a dolgot”)¹⁵⁷ – וַיִּנְלַד – לְיִוִּסְף – [vagy] *vájiváled löJoszéf* („És született Józsefnek”)¹⁵⁸ – בְּדַבְרֵים לֹא יִנְסַר עָבָד – [vagy:] „Pusztá szóból nem okul (*lo jivászér*)a szolgál.”¹⁵⁹

וַעֲמָה שְׁלַח הָעֵזוֹ אֶת מִקְנֶנְךָ וְאֵת כָּל אֲשֶׁר לְךָ בַּשָּׂדֶה, כָּל הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה אֲשֶׁר יִמְצָא בַּשָּׂדֶה וְלֹא יֵאָסֵף הַבִּיטָה וְיִרְדַּע עֲלֵהֶם הַכֹּרֵד וְנִמְתּוּ. (שמות ט, יט)

Azért küldj ki most embereket és tereltesd be jószágodat és mindazt, amid van a mezőn; minden ember és állat, amit a mezőn találnak és nem vitték be a házba, azokra leszakad a jégeső és elpusztulnak. (2Mózes 9:19.)

וְשִׁלַּח הָעֵזוֹ – ...küldj ki... és tereltesd be... – כְּתַרְגוּמוֹ שְׁלַח כְּנוֹשׁ – [Slách háéz] Onkelosz fordításában: „küldj ki és tereltesd be.” – וְכֵן יוֹשְׁבֵי הַגְּבִים הָעֵזוּ – Hasonlóan: „Géhim lakói elrejtőztek”¹⁶⁰ – הָעֵזוּ בְּנֵי בְנֵימִן – [vagy:] „Benjámin fiai, meneküljete (héizu).”¹⁶¹

וְלֹא יֵאָסֵף הַבִּיטָה – ...és nem vitték be a házba... – לְשׁוֹן הַכְּנָסָה הוּא – A *jéászéf* egy olyan kifejezés, amely begyűjtést jelent.

הִירָא אֶת דְּבַר יְהוָה מֵעַבְדֵי פְרַעָה, הַנִּיֵּס אֶת עַבְדֵּיךָ וְאֵת מִקְנֵהוּ אֶל הַבְּתִים. (שמות ט, כ)

Aki félte az Örökkévaló szavát a fáraó szolgálai közül, az beterelte gyorsan szolgálait és jószágát a házakba. (2Mózes 9:20.)

לְשׁוֹן וַיִּנְסַ – ...beterelte gyorsan... – הַכְּרִיחַ – [azaz] megmenekítette. – מִשֶּׁה – hasonlóan *vájánász Mojse* kifejezéshez.¹⁶²

וְאֲשֶׁר לֹא שָׂם לְבֹו אֶל דְּבַר יְהוָה, וַיַּעֲזֹב אֶת עַבְדֵּיךָ וְאֵת מִקְנֵהוּ בַּשָּׂדֶה. (שמות ט, כא)

Aki pedig nem vetett ügyet szívében az Örökkévaló szavára, az künn hagyta szolgálait és jószágát a mezőn. (2Mózes 9:21.)

¹⁵⁶ Hoseá 2:5.

¹⁵⁷ Eszter 2:22.

¹⁵⁸ 1Mózes 46:20.

¹⁵⁹ Példabeszédek 29:19.

¹⁶⁰ Jesájá 10:31. Tk. összegyűltek (hogy együtt elrejtőzzenek).

¹⁶¹ Jeremiás 6:1. Tk. gyűljetek össze [és meneküljete].

¹⁶² Fentebb 4:3.

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה נִטָּה אֶת יָדְךָ עַל הַשָּׁמַיִם וַיְהִי כַבֵּד בְּכָל אֶרֶץ מִצְרָיִם, עַל הָאָדָם וְעַל הַבְּהֵמָה וְעַל כָּל עֹשֵׁב הַשָּׂדֶה בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם. (שמות ט, כב)

És szólt az Örökkévaló Mózeshez: Nyújtsd ki karodat az ég felé és támadjon jégeső Egyiptom egész országában emberre és állatra és a mező minden fűvére Egyiptom országában. (2Mózes 9:22.)

עַל הַשָּׁמַיִם – ...az ég felé...¹⁶³ – לְצַד הַשָּׁמַיִם – [Ál hásámájim itt azt jelenti:] az ég felé. – וּמִדְרַשׁ אֲגִדָּה – A midrásai magyarázat azonban [a következő]: – הַגְּבִיחוּ – Az Örökkévaló fölemelte Mózeszt az egek fölé.¹⁶⁴

וַיִּט מֹשֶׁה אֶת מַטְהוֹ עַל הַשָּׁמַיִם וַיְהִי נִטָּה נִתַּן קִלְתּוֹ וַיִּכְרַד וַתִּהְיֶה אֵשׁ אֶרְצָה, וַיִּמְטֵר יְהוָה כַבֵּד עַל אֶרֶץ מִצְרָיִם. (שמות ט, כג)

És kinyújtotta Mózes botját az ég felé és az Örökkévaló adott mennydörgést és jégesőt és tűz cikázott a földre és hullatott az Örökkévaló jégesőt Egyiptom országára. (2Mózes 9:23.)

וַיְהִי כַבֵּד וְאֵשׁ מִתְלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַכַּבֵּד, כַּבֵּד מֵאֹד אֲשֶׁר לֹא הָיָה כָּמֹהוּ בְּכָל אֶרֶץ מִצְרָיִם מֵאֹד הַיִּתְהָ לְגוֹי. (שמות ט, כד)

És esett jégeső, és villanó tűz volt a jégesőben, nagyon súlyos, amilyen még nem volt Egyiptom egész országában, amióta nemzetté lett. (2Mózes 9:24.)

גִּס בְּתוֹךְ גִּס – Csoda a csodában: – הָאֵשׁ וְהַכַּבֵּד מְעֻרְבִין – a tűz és a jégeső keveredett. – וְהַכַּבֵּד מִיָּם הוּא – Bár a jégeső víz [kioltaná a tüzet], – וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹן קוֹנֵם עָשׂוּ שְׁלוֹם בְּיַנְיָהֶם – a Teremtőjük akaratát teljesítve kibékültek.

וַיִּךְ הַכַּבֵּד בְּכָל אֶרֶץ מִצְרָיִם אֶת כָּל אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה מֵאָדָם וְעַד בְּהֵמָה, וְאֶת כָּל עֹשֵׁב הַשָּׂדֶה הִכָּה הַכַּבֵּד וְאֶת כָּל עֵץ הַשָּׂדֶה שִׁבַּר. (שמות ט, כה)

És elvert a jégeső Egyiptom országában mindent, ami a mezőn volt, embert és állatot és a mező minden fűvét sujtotta a jég és a mező minden fáját összetörte. (2Mózes 9:25.)

¹⁶³ Szó szerint az egekre.

¹⁶⁴ Vagyis az Örökkévaló nem csak földi, de mennyei hatalommal is felruházta Mózeszt. Lásd Tánchumá 15.

רק בארץ גִּשְׁן אֲשֶׁר שָׁם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, לא הָיָה בָרָד. (שמות ט, כו)

Csak Gósen földjén, ahol Izráel fiai voltak, nem volt jégeső. (2Mózes 9:26.)

וַיִּשְׁלַח פְּרַעֲוֹה נִיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם חֲטָאתִי הַפַּעַם, יְהוָה הִצִּדִיק וְאֲנִי וְעַמִּי הִרְשָׁעִים. (שמות ט, כז)

És elküldött a fáraó és hívatta Mózeszt és Áront és mondta nékik: Én most vétkeztem, az Örökkévaló igaz, én és népem pedig bűnösök vagyunk. (2Mózes 9:27.)

הֶעֱתִירוּ אֶל יְהוָה וְנִבַּח מִהֵיטָב קִלְתֵּי אֱלֹהִים וּבָרַד, וְאֲשַׁלַּחְתֶּם אֹתְכֶם וְלֹא תִסְפוּן לַעֲמֹד. (שמות ט, כח)

Könyörögjetez az Örökkévalóhoz, legyen már elég Istennek mennydörgéséből és a jégesőből, és én el foglak bocsátani titeket, és nem fogok többé itten késlekedni. (2Mózes 9:28.)

annyt, – במה שְׁהוֹרִיד בָּרָד – Neki – [Azaz] legyen elég – די לו – ...elég... – וְנִבַּח – amit eddig ránk zúdított.

וַיֹּאמֶר אֵלָיו מֹשֶׁה כִּצְאֹתִי אֶת הָעִיר אֲפָרָשׁ אֶת כָּפִי אֶל יְהוָה, הַקְּלוֹת יִחַדְּלוּן וְהַבָּרָד לֹא יִהְיֶה עוֹד לְמַעַן תִּדַּע כִּי לִיהוָה הָאָרֶץ. (שמות ט, כט)

És mondta neki Mózes: Midón kimegyek a várost, kiterjesztem kezemet az Örökkévaló felé; a mennydörgések meg fognak szűnni, és nem lesz tovább jégeső, hogy megtudd: az Örökkévalóé a föld! (2Mózes 9:29.)

[ez azt jelenti, hogy a] „a városból”. – A városon belül azonban nem akart imádkozni, – לפי שְׁהִיְתָה מְלֵאָה גְלוּלִים – mert az tele volt bálványokkal.

וְאַתָּה וְעַבְדֶּיךָ, יִדְעֹתִי כִּי טָרַם תִּירְאוּן מִפְּנֵי יְהוָה אֱלֹהִים. (שמות ט, ל)

Te pedig és szolgálid – jól tudom – még mindig nem félték az Örökkévaló Istentől. (2Mózes 9:30.)

[A terem tir'un így van lefordítva:] „Még mindig nem félték.” – Hasonlóan: וְכֵן כָּל טָרַם שְׁבַמְקָרָא – valahányszor a terem szó szerepel a Szentírásban, – azt jelenti: még nem – וְאִינוּ לְשׁוֹן קוֹדֶם – és nem azt, hogy előtt/mielőtt; – כמו טָרַם יִשְׁכַּבוּן – mint a

*terem jiskávu*¹⁶⁵ [szövegrészben is], – *עַד לֹא שָׁכְבוּ* – [amelyet Onkelosz a következőképpen fordít:] „Még nem feküdtek le.” – *טָרַם יִצְמַח* – [Vagy:] *terem jicmách*¹⁶⁶ [amit Onkelosz így fordít:] – *עַד לֹא צָמַח* – „Még nem hajtott ki.” – *אִף זֶה* – „Én tudom, hogy te [és a szolgálaid] még nem félték, – *וּמִשְׁתַּהֵי הַרְוָהָה* – és hogy amint enyhülés áll be,¹⁶⁷ – *תַּעֲמְדוּ בְּקִלְקוּלְכֶם* – folytatni fogjátok aljaskodásaitokat.”

וְהַפְשְׁתָּהּ וְהִשְׁעֶרְהָ נִפְתָּהּ, כִּי הִשְׁעֶרְהָ אָבִיב וְהַפְשְׁתָּהּ גְּבַעַל. (שמות ט, לא)

És a len és az árpa letört a jégveréstől, mert az árpa kalászban, a len pedig bimbózásban állt. (2Mózes 9:31.)

וְהַפְשְׁתָּהּ וְהִשְׁעֶרְהָ נִפְתָּהּ – És a len és az árpa letört... – *נִשְׁבְּרָה* – [Nukátá azt jelenti:] letört; – *לְשׁוֹן פְּרֻעָה נְכָה* – ugyanabból a kifejezésből, mint a *Páro nöcho* („*a béna fáraó*”)¹⁶⁸; – *נִכְאִים* – [vagy] *nöcháim* (összetörten)¹⁶⁹. – *וְכֵן לֹא גָבוּ* – Hasonlóan: *lo nuku*¹⁷⁰ [azt jelenti: „nem verte el”]. – *וְלֹא יִתְכַן לְפָרְשׁוֹ* – Nem lenne helyes úgy magyarázni, – *לְשׁוֹן הַכָּאָה* – mint egy olyan kifejezést, ami „ütést” jelent, – *לְפָרֵשׁ נִפְתָּה כְּמוֹ הַכְּתָה* – a *נ* ugyanis nem helyettesíthető *ה*-vel, – *וְהַפְשְׁתָּהּ כְּמוֹ הַכְּתָה* – hogy a *nukátá* *hukátá*-ként lenne magyarázható, – *נִכְוֹ כְּמוֹ הַכְּוֹ* – vagy [azt mondhatnánk], hogy a *nuku* ugyanaz, mint a *huku*. – *אֵלָּא הַנּוּיָן שֶׁרֵשׁ בְּתִיבָהּ* – Ehelyett [itt az a helyzet], hogy a *נ* része a szógyöknek – *וְהַרְי הוּא מְגֻזְרֵת* – és nyelvtanilag ugyanarról az alakról [van szó], mint – *וְשִׁפּוֹ עֲצֻמוֹתָיו* – a *vösufu ácmotáv* („csontjai kiállnak”) [szövegrészben].¹⁷¹

...mert az árpa kalászban... – *כָּבַר בְּכָרָה* – [Azaz] már beérett – *וְעוֹמְדָה בְּקִשְׁיָהּ* – és kalászban áll, – *וְנִשְׁתַּבְּרוּ וְנִפְלוּ* – és ezért tört és hullott le. – *וְכֵן הַפְשְׁתָּהּ גְּדֻלָּה כָּבֵד* – Ugyanígy a len is már kifejlődött – *בְּגִבְעוּלֶיהָ* – és [a szára] megkeményedett annyira, hogy álljon.

...az árpa kalászban... – *עֲמָדָה בְּאִבִּיהָ* – [*Áviv* azt jelenti:] kalászban állt, – *לְשׁוֹן* – ugyanabból a kifejezésből, mint – *בְּאִבֵּי הַנְּחַל* – a *böibé hánáchál* [szövegrészben].¹⁷²

¹⁶⁵ 1Mózes 19:4.

¹⁶⁶ Uo. 2:5.

¹⁶⁷ Magyarán megszűnik a csapás.

¹⁶⁸ 2Királyok 23:29. Azaz megtört lábainak az ereje.

¹⁶⁹ Jesájá 16:7.

¹⁷⁰ 32. vers.

¹⁷¹ Jób 33:21.

¹⁷² Énekek éneke 6:11.

וְהַחֲטָה וְהַכְסִימָה לֹא נִכְוָה, כִּי אֶפִּילֹת הִנָּה. (שמות ט, לב)

De a búzát és a tönkölyt azért nem verte el a jégeső, mert későn érők.
(2Mózes 9:32.)

וְהָנָה – כִּי אֶפִּילֹת הִנָּה – ...**mért későn érők** (*ki áfilot*). – מְאַחֲרוֹת – [Az *áfilot* azt jelentil] későn, – וְעַדְּכִן הָיוּ רַכּוֹת – és még mindig zsengek voltak, [és hajlékonyak] – וְיִכּוּלוֹת לַעֲמוֹד – és lábom tudtak maradni – בְּפִנְי קָשָׁה – még az erős [jégverésben] is. – וְאֵת כָּל עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה הִפָּה הַבָּרָד – „A mező minden fűvét sújtotta a jég,”¹⁷³ [ez a vers azt sejteti, hogy semmi sem maradt épen.] – וְאֵת עַל פִּי שְׁנֵאָמַר – Noha korábban azt olvastuk: – יֵשׁ לְפָרֵשׁ פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא – a verset egyszerűen lehetne úgy magyarázni, – בְּעֵשְׂבִים – mint ami arra a növényzetre (termésre) utal, – הָעוֹמְדִים בְּקִלְחָם – amelyik [vastag] száron állt, [azaz már beérett volt.] – וְהָרְאוּם לְלִקּוֹת בְּבָרָד – és a jégeső [könnyedén] leverhette. – וּבְמִדְרָשׁ רַבִּי תַנְחֻמָּא – [Mindazonáltal] Tánchumá rabbi Midrásában¹⁷⁴ – יֵשׁ מְרַבּוֹתֵינוּ שְׁנֵהֲלִקּוֹ עַל זֹאת – egyes bölcsek vitatják ezt, – וְדָרְשׁוּ כִּי – és a „*ki áfilot*”-ot úgy magyarázzák, hogy – פְּלֵאֵי פְּלֵאוֹת נַעֲשׂוּ לָהֶם – valószínű csoda volt az,¹⁷⁵ – שְׁלֵא לָקוּ – hogy [a búzát és a tönkölyt] nem verte el [a jégeső].

וַיֵּצֵא מֹשֶׁה מֵעַם פְּרַעֲהַ אֶת הָעִיר וַיִּפְרֹשׁ כַּפָּיו אֶל יְהוָה, וַיִּחְדְּלוּ הַקִּלּוֹת וְהַבָּרָד וּמָטָר לֹא נָתַן אֶרְצָה. (שמות ט, לג)

És eltávozott Mózes a fáraó mellől a városból és kiterjesztette kezét az Örökkévaló felé és megszűntek a mennydörgések és a jégeső és a záporosó nem szakadt többé a földre. (2Mózes 9:33.)

וְלֹא הִגִּיעַ – לֹא הִגִּיעַ – ...**nem szakadt többé...** – [Lo *nitách* azt jelentil:] nem érte el. – וְאֵת אוֹתָן שֶׁהָיוּ בְּאֵוִיר – Még azok [a jégdarabok és esőcseppek], amelyek már a levegőben volt, – לֹא הִגִּיעוּ לְאָרֶץ – [azok sem] érték el a földet.¹⁷⁶ – וְדוּמָה לוֹ – Ehhez hasonló: – וְנִתְתַּךְ עָלֵינוּ הָאֵלֶּה וְהַשְּׁבוּעָה – „Azért szakadt ránk (*vátitách álenu*) az eskü átka,” – דְּעִזְרָא – *Dániel könyvében*.¹⁷⁷ – וְנִתְגִּיעַ עָלֵינוּ – [A kifejezés azt jelentil, hogy] elért minket. – וּמִנְחָם בֶּן סְרוּק – Menáchem ibn Szruk [a *nitách* szót] – חֲבָרוּ – ugyanabba a csoportba sorolta, mint a *köhitch keszef* [szövegrész *hituch* szavát],¹⁷⁸ – לְשׁוֹן יִצִּיקַת מִתְקַת – aminek jelentése: (olvadt) fém

¹⁷³ Uo. 9:25.

¹⁷⁴ Váérá 16.

¹⁷⁵ *Áfilot* a *pele* szóból jön, ami csodát jelent.

¹⁷⁶ *Bráchot* 54b.

¹⁷⁷ 9:11.

¹⁷⁸ *Jechezkél* 22:22.

öntése. – וְרוּאָה אֲנִי אֶת דְּבַרְיֹו – Én egyetértek az ő véleményével, – כְּתַרְגוּמוֹ וַיִּצַק וְאֶתִיךְ – [és] לְצִקְתָּ לְאֶתְכָא – [és] לֹאֲתָחָא-nak fordítja a *vájicok*¹⁷⁹ [szót] – וְאֶתִיךְ לְאֶתְכָא – Ugyanígy a *lo nitách láárec* [azt jelenti:] – לֹא הוּצַק לְאֶתְכָא – [A jégeső] nem ömlött a földre.

וַיֵּרָא פַרְעֹה כִּי חָדַל הַמָּטָר וְהַבְּרָד וְהַקָּלִיל וַיִּסָּף לְחַטָּא, וַיִּכְבַּד לְבֹו הוּא וַעֲבָדָיו. (שמות ט, לד)

És látta a fáraó, hogy elállt az eső és a jég és a mennydörgés és tovább vétkezett s megkeményítette szívét ő is, szolgálái is. (2Mózes 9:34.)

וַיִּחְזַק לֵב פַרְעֹה וְלֹא שָׁלַח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה בְּיַד מֹשֶׁה. (שמות ט, לה)

És dacos volt a fáraó szíve és nem bocsátotta el Izráel gyermekeit, amint hirdette az Örökkévaló Mózes által. (2Mózes 9:35.)

¹⁷⁹ Lentebb 38:5. „És öntött négy (réz)karikát”

¹⁸⁰ Uo. 27. „megöntésére”